

ROUTE

EDUCATIONAL & SOCIAL SCIENCE JOURNAL

ISSN: 2148-5518

Volume 10, Special Issue, October 2023, p. 231-256
Turkey's 100th Anniversary (29 October 2023)

ArticleHistory:

Received
12/09/2023
Accept
24/10/2023
**Available
online**
25/10/2023

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3470>

**THE DEMOCRAT PARTY'S 1950 GENERAL
ELECTION CAMPAIGN**

**DEMOKRAT PARTİ'NİN 1950 YILI GENEL SEÇİM
ÇALIŞMALARI**

Fadime Tosik Dinç¹

Abstract

The elections of May 14, 1950 -the most important general election in the history of the Turkish democracy took place between the ruling Republican People's Party (CHP) and the strongest representative of the opposition, the Democratic Party (DP). The country entered the election process with the adoption of the new election law based on democratic principles by the parliament on February 16, 1950 and with the dissolution of the parliament, taking the election decision on March 24, 1950. During this period, the DP conducted its election campaign by holding provincial and district congresses as stipulated in its bylaws and it conducted open-air meetings. Throughout the election process, DP leaders, especially DP leader Celal Bayar and other DP parliamentary candidates travelled across the country. They even reached the most remote villages. Through face to face communication and mass media, they demanded votes from the public by making various statements, such as irregularities in the 1946 elections, the democratic nature of the 1950 election law, the CHP government's incorrect economic policies which had led to the impoverishment, the necessity of granting the right to strike for workers, the elimination of poverty of peasants and other citizens through the application of a liberal economic model during their rule, the clarification that secularism does not mean atheism, and that there would be no change in the foreign policy. DP's direct and effective election campaigns, both face to face and through mass media, resonated with the public, resulting in DP's victory on May 14. In this study, it is aimed to evaluate the election campaign of the DP before the general elections of May 14, 1950 which has an important place in the establishment of democracy in the Turkish political history. In this study, apart from the official sources, newspapers of the period, published books, and articles have been used.

Keywords: 1950 elections, Republican People's Party, Democrat Party, Propaganda

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ftosikdinc@adiyaman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8580-5910.

Özet

Türk demokrasi tarihinin en önemli genel seçimi olan 14 Mayıs 1950 seçimleri iktidarda bulunan CHP ve muhalefetin en güçlü temsilcisi olan DP arasında geçmiştir. 16 Şubat 1950 tarihinde Mecliste demokratik esaslara dayanan yeni bir seçim kanununun kabul edilmesi ve 24 Mart 1950’de de Meclisin seçim kararı alarak kendisini feshetmesi ile ülke seçim sürecine girmiştir. Bu süreç içerisinde DP bir yandan tüzüğünde yer alan il ve ilçe kongrelerini yaparken diğer yandan açık hava toplantıları ve kitle iletişim araçları ile seçim çalışmalarını yürütmüştür. Başta DP Genel Başkanı Celal Bayar olmak üzere diğer DP liderleri ve milletvekili adayları seçim süreci boyunca ülkeyi karış karış gezmişler, en ücra köylere dahi gitmişlerdir. Doğrudan doğruya ve kitle iletişim araçları ile sürdürdükleri seçim çalışmalarında özellikle 1946 seçimlerindeki usulsüzlüklerden, 1950 seçim kanununun demokratik oluşundan, CHP iktidarının yanlış ekonomi politikaları ile ülkeyi fakirleştirdiğinden, işçilere grev hakkı tanınması gerekliliğinden, köylülerin ve diğer vatandaşların yoksulluklarının kendi iktidarları döneminde uygulanacak liberal ekonomi modeliyle iyileştirileceğinden, laikliğin dinsizlik anlamına gelmediğinden ve dış politikada bir değişiklik olmayacağından bahseden söylemleri ile halktan oy istemişlerdir. DP’nin doğrudan doğruya ve kitle iletişim araçları ile sürdürdüğü etkin seçim çalışmaları halk nezdinde karşılık bulmuş ve 14 Mayıs seçimleri DP’nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmada Türk siyasi tarihinde demokrasinin tesisi açısından önemli bir yere sahip olan 14 Mayıs 1950 genel seçimleri öncesi DP’nin seçim çalışmalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada resmi kaynaklar dışında, dönemin gazetelerinden, yayınlanmış kitap ve makalelerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1950 seçimleri, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Propaganda

GİRİŞ

Cumhuriyet’in ilanından başlayarak İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar geçen dönem, “Tek Parti Dönemi” ya da “Erken Cumhuriyet Dönemi” olarak adlandırılır. Cumhuriyet’in ilanından günler öncesinde kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), bu dönemin milletvekili genel seçimlerine katılan tek partisi ve tabii ki tek iktidar partisidir. 1923-1945 döneminde tek bir parti mevcut değilse de kurulan diğer siyasi partilerin süreklilik gösterememesi, 18 yıllık dönemde tek parti iktidarının yaşanmasına neden olmuştur. Başka bir şekilde ifade ile döneme hakim siyasi konjonktür başka partilerin sürekli ve kalıcı olmasına izin vermemiştir.

Şeyh Sait İsyanı ve Menemen olayı gibi rejimi tehdit eden gelişmeler çok partili hayatın yıkıcı bir süreç olarak algılanmasına neden olduğu gibi, dış dünyada da otoriter rejimlerin hüküm sürmesi ülkede tek parti iktidarının devamını kolaylaştırmıştır. Ancak çok partili hayatı hürriyetin teminatı olarak gören devletlerin İkinci Dünya Savaşı’nı kazanmalarının kesinleşmiş olması, bu devletlerle birlikte hareket etmek isteyen Türkiye’nin tek parti rejimi ile devam etmesini zorlaştırmıştır. Bu sebeple Türkiye’de demokratikleşme yönünde San Francisco Konferansı öncesinde adımlar atılmaya başlanmış ve iktidara muhalefet eden Tan, Vatan ve Tasviri Efkar gazetelerinin 22 Mart 1945’te yeniden yayın hayatına başlamalarına izin verilmiştir.² 25 Nisan 1945’te başlayan San Francisco Konferansı’nda Türk heyeti, Türkiye’nin çok yakında çok partili siyasal hayata geçeceği yolunda görüş bildirmişlerdir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’de San Francisco’daki temsilcileri doğrularcasına 19 Mayıs 1945’te Gençlik ve Spor Bayramı törenlerinde yaptığı gençliğe sesleniş konuşmasında “Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) kudretli elinde olan

2 Cemil Koçak, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 140.

millet idaresi, demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir” demesi çok partili hayata geçileceği yönünde kamuoyundaki beklentiyi daha da artırmıştır.³

Ülkede esen yeni siyasi havanın da etkisi ile Çiftçi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri esnasında belirginleşmeye başlayan muhalefet 1945 yılı Bütçe Kanununun Mayıs 1945'te TBMM'de görüşülmesi sırasında ortaya çıkmaya başlamış ve mecliste sert tartışmalar yapılmıştır. Görüşmeler esnasında Hikmet Bayur hükümetin ekonomik alanda yetersizliklerini sert bir biçimde eleştirmiş ve hükümetin istifasını istemiştir. Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan da bütçeyi ve hükümeti eleştirmişlerdir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu eleştirilere aynı sertlikle cevap vermiştir. 29 Mayıs'ta yapılan bütçe oylamasında 368 üye kabul, 5 üye ret oyu vermiş, 77 üye de oylamaya katılmamıştır. Ret oyu veren isimler; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Emin Sazak, Fuat Köprülü'dü. Bunun üzerine Başbakan Şükrü Saraçoğlu mecliste güvenoyu istemiş 84 üyenin bulunmadığı oylamada 7 ret oyuna karşılık 359 oyla hükümet güvenoyu almıştır.⁴ Saraçoğlu Hükümetine ret oyu verenler ise yukarıdaki beş isim dışında Hikmet Bayur ve Recep Peker'di. Saraçoğlu eleştiriler üzerine hükümette değişiklik yapmış, 31 Mayıs'ta Ticaret Vekili Celal Sait Siren'in yerine Raif Karadeniz'i getirmiştir. Bu arada CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal görevden ayrılmış yerine Nafi Atif Kansu getirilmiştir. Bu durum da CHP'de liberalleşmeye doğru atılan bir adımdı.⁵

Parti içinde oluşan muhalefet, 7 Haziran'da CHP Meclis Grubu başkanlığına “Dörtlü Takrir” olarak bilinen Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü imzasıyla ülkede ve parti içinde siyasal liberalleşme talepleri içeren önerge vermişlerdir.⁶ Önergede dünyanın demokrasi yolunda hızla ilerlediği belirtilmiş ve Türkiye'nin de bu akımdan ayrı kalamayacağı vurgulanmıştır. Önerge 12 Haziran'da yapılan CHP Meclis Grubu'nda İnönü'nün isteği sonucu reddedilmiştir. İnönü'nün bu önergeyi ret ettirmesinin altında yatan gerekçe hiç kuşkusuz muhalefetin parti içinde kalması değil ayrı bir parti kurmalarına yönelik bir taktikti.⁷

Taktik neticesini hemen vermemiş olsa da Türkiye'nin çok partili hayata geçişinin ilk partisi olan Millî Kalkınma Partisi (MKP) Nuri Demirağ tarafından 24 Temmuz 1945 tarihinde kurulmuştur. Partinin resmi kuruluşu ise ancak 22 Eylül'de gerçekleşmiştir. Bu parti hiç kuşkusuz Türkiye'de çok partili yaşama geçilmesini sadece teknik olarak sağlamıştır.⁸ Bu arada “Dörtlü Takrir” sahipleri CHP içinde muhalefete devam etmiş ve 15 Ağustos'ta TBMM'de Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın görüşülmesi sırasında seslerini yeniden duyurmuşlardır. Mecliste bir konuşma yapan Adnan Menderes, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın siyasal özgürlüklerle kişi hak ve özgürlüklerini teminat altına aldığını ifade etmiş ve bu belgeyi imzalayan devletlerin iç yönetimlerinde de ulusal egemenliği kurmak zorunda olduklarını belirtmiştir. Menderes, Teşkilat-ı Esasiye'nin de Birleşmiş Milletler Anayasası ile uyum içinde olduğunu belirtmiş, ancak fiili durum ile yazılı anayasa arasındaki tutarsızlıklara dikkatleri çekmiş ve bu tutarsızlıkların ortadan kaldırılmasını talep etmiştir.⁹

Dörtlü Takrir sahipleri eleştirilerine basın yoluyla da devam etmiş, bu durum CHP yönetimi tarafından sert biçimde eleştirilmeye başlanmıştır. Muhalif davranışlarına devam etmeleri üzerine parti tarafından Köprülü ve Menderes'in savunmaları alınmış ve her ikisi de parti içinde ayrılık cereyanları oluşturmak, partiyi zayıflatmak, hatta partiyi yıkmakla suçlanmışlar ve 21 Eylül 1945'te partiden ihraç edilmişlerdir.¹⁰ Parti yetkilileri, Refik Koraltan'ın 2 Ekim'de Vatan gazetesine Köprülü ve Menderes'in ihraç edilmesini eleştiren

3 Cemil Koçak, *age.*, s. 228.

4 Orhan Özacun, “Siyaset Tarihimizde Millî Kalkınma Partisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 2, (2002), s. 207.

5 Cemil Koçak, *age.*, s. 250-252.

6 Yasemin Doğaner, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2013, s. 20-21.

7 Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 28-29.

8 Orhan Özacun, *agm.*, s. 209-210.

9 Mahmut Goloğlu, *age.*, s. 29-30.

10 BCA., 490.1.0.0.5.27.17.

demecinden dolayı savunması istenmiş ve 27 Kasım'da partiden ihraç edilmiştir.¹¹ 26 Eylül'de milletvekilliğinden istifa eden Celal Bayar, 3 Aralık'ta da CHP'den istifa etmiştir.¹²

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'teki TBMM'nin açılışı dolayısıyla yaptığı ve ülkedeki iç politika durumuna değindiği konuşmada şunları söylemiştir:

“Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham, edilmiştir. Büyük Meclisin her denetim yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki denetimi, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksliğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.”¹³

İnönü'nün bu konuşmasından da anlaşılacağı gibi yeni bir partinin kurulması adeta teşvik edilmiş ve aralık ayından itibaren basında yeni bir partinin Celal Bayar tarafından kurulacağı haberi çıkmıştır. 4 Aralık'ta Bayar-İnönü görüşmesi gerçekleşmiştir. Bu görüşmede yeni bir partinin kurulması yönünde görüş birliğine varılmış ve partinin kuruluş çalışmaları başlamıştır.¹⁴ Kuruluş çalışmalarını tamamlayan Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946 tarihinde Türk siyasi hayatına girmiştir.¹⁵ Genel Başkanlığını Bayar'ın yaptığı yeni parti, siyasal amacını açıklarken programında ülkede demokrasinin geniş ve ileri ölçüde gerçekleşmesini sağlamayı esas hedefine koymuş, özellikle temel hak ve özgürlüklere geniş yer vermiş, tek dereceli seçim istendiği gibi seçim güvenliği özellikle vurgulanmıştır. Ekonomik faaliyetlerde ise özel girişimin ve sermayenin esas olduğu belirtilmiştir. Parti, laikliği dinsizlik biçiminde anlamadığını belirtmiş ve din özgürlüğünün diğer özgürlükler kadar önemli olduğunu savunmuştur.¹⁶

Yeni partinin kurulması başlarda CHP tarafından olumlu görünse de DP'nin hızlı bir örgütlenme içine girmesi, CHP'nin tutum değişikliğine gitmesine sebep olmuştur. Bu arada CHP 10 Mayıs 1946'da Olağanüstü Kurultayını toplamıştır. Bu kurultayda “Milli Şef” ve “Değişmez Genel Başkan” sıfatları kaldırılırken Genel Başkanın belirlenmesi amacıyla dört yılda bir seçimlerin yapılması kararı alınmıştır. Ayrıca tek dereceli seçimlerin yapılması esası benimsenmiştir.¹⁷ Ardından 5 Haziran 1946'da milletvekili seçimleri ile ilgili kanun değişikliği kabul edilmiştir.¹⁸ 4918 sayılı seçim kanunu 6 Haziran 1946'da Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁹ Bu değişiklikte muhalefetin tek dereceli seçimler yönündeki isteği karşılanmış ise de bu yasa gizli oy açık sayım ilkesini gerçekleştirmediği gibi, seçimlerin yürütülmesi işini idareye teslim etmekle partizanlık ve kayırmacılığın kapılarını açık tutmuştur. Ayrıca seçimlerde DP'nin istediği nispi temsil sistemi yerine liste usulü basit çoğunluk sistemi öngörülmüştür.²⁰

CHP iktidarı, teşkilatlanmasını henüz tamamlamamış olan DP'yi hazırlıksız yakalamak için seçimleri erkene alma yönünde harekete geçmiş ve seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasını kararlaştırmıştır. Kuruluşundan seçimlere kadar 6 ay geçmiş olan DP 16 ilde seçimlere katılmadığı gibi 465 milletvekili seçilecekken ancak 273 aday gösterebilmiştir.²¹

11 BCA., 490.1.0.0.6.28.7.

12 Sabit Dokuyan, “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/1, (Haziran 2014), s. 156-158.

13 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Birleşim: 1, Oturum: 1, C. 20, (01.11.1945), s. 7.

14 Cemil Koçak, *age.*, s. 781-782, 849.

15 Mahmut Goloğlu, *age.*, s. 37-38.

16 *Demokrat Parti Programı 1946*, Fuar Postası, İzmir 1946, s. 1-23.

17 Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 308.

18 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 7, Birleşim: 59, Oturum: 1, C. 24, (05.06.1946), s. 39-48.

19 “Milletvekilleri Seçimi Kanunu”, *Resmi Gazete*, S. 6327, (06.06.1946), s. 10701-10704.

20 *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, TÜİK Matbaası, Ankara 2012, s. XII.

21 Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 313.

Haziran ayındaki yoğun seçim kampanyalarının ardından şaibeli olan seçimler sonucunda 396 CHP'li milletvekili, 57 DP'li ve 6 da bağımsız milletvekili meclise girmiştir.²²

1946 seçim kanununda yer alan antidemokratik hükümler bu seçim kanunu ile ilgili tartışmaların uzamasına ve DP'nin taleplerinin artmasına neden olmuş, hatta DP 1948 ara seçimlerine katılmama kararı almıştır. Bunun üzerine CHP iktidarı 1946 seçim kanununu tadil eden 5258 sayılı kanunda "gizli oy-açık tasnif" esasını kabul etmiş ise de DP'nin ısrarla istediği adli teminatı vermemiştir. DP Genel İdare Kurulu, 18 Temmuz 1948'de yayınladığı bir beyanname ile bu sistem devam ettikçe ara seçimlere de başka hiçbir seçime de katılmama kararı almıştır. Halkın da 1948 ara seçimlerine düşük katılımı hükümeti yeni bir seçim kanunu hazırlamaya zorlamıştır. Bu amaçla 1949 Kasım'ında ilim heyeti çalışmalarına başlamıştır. İlim heyetinin çalışmaları hükümet tarafından gözden geçirilmiş ve bazı ilave değişikliklerle aralık ayında TBMM Başkanlığına verilmiştir. Mecliste oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan nihai tasarı, 1950 yılının Şubat ayından itibaren mecliste görüşülmeye başlanmıştır.²³

Yeni seçim kanununda; gizli oy, açık sayım ve çoğunluk sistemini kabul ederek, en az beş ilden aday gösterebilen muhalefet partilerinin radyodan yararlanmalarını, Yüksek Seçim Kurulunun oluşturulmasını, seçimlerin hâkim güvencesi altında yapılmasını, idare amirleri, memurlar, askeri kişiler ve milletvekillerinin görev yaptıkları yerin seçim bölgesindeki seçim kurullarına seçilemeyecekleri, siyasi parti ve bağımsızların sandık başlarında gözlemci bulundurabilmeleri, oyların kapalı yerde verilmesi, seçim sonuçlarının hemen ilanı, kazanan adayların listesinin asılması, oy pusulalarının Sulh Hukuk Mahkemeleri'nde korunması ve TBMM ya da Yüksek Seçim Kurulu'nun emri olmaksızın nakledilememesi, 11 kişiden oluşacak olan Yüksek Seçim Kurulu'nun yapısı gibi yenilikler getirmiş olması bakımından demokratiktir.²⁴ Böylece DP'nin yıllardır dile getirdiği istekler yeni seçim kanunu ile güvenceye bağlanmıştır. 16 Şubat 1950'de yapılan oylamada DP ve CHP milletvekilleri 5545 sayılı kanuna lehte oy kullanmışlardır.²⁵ 171 ana ve 7 geçici maddeden oluşan 5545 sayılı kanun 21 Şubat 1950 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁶

CHP grubu seçimlerin erkene alınması için 21 Mart'ta toplanmış ve meclisin 24 Mart'ta yenilenme kararı vermesi kabul edilmiştir.²⁷ Bunun üzerine gazetelerde TBMM'nin 24 Mart oturumundan sonra kendisini feshederek seçim kararını vereceği yazılmaya başlanmış ve yeni seçimlerin de seçim kanunu hükümlerine göre bu fesihten 45 gün sonra yani 14 Mayıs'ta yapılacağı belirtilmiştir.²⁸ 24 Mart'taki Meclis toplantısında CHP Konya milletvekili Tevfik Fikret Sılay ve Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu seçimlerin yenilenmesi hakkında meclise bir önerge vermişlerdir. Bu önergeye Millet Partisi (MP) adına söz alarak konuşma yapan Ahmet Tahtakılıç karşı çıkmıştır.²⁹ DP adına söz alarak konuşma yapan Hasan Polatkan, önergenin kabul edilmesi halinde seçimlerin seçim kanununa göre 14 Mayıs'ta yapılması gerekliliğinin ortaya çıkacağını söylemiş ve bu tarihlerde ülkenin bilhassa doğu bölgelerinde ulaşımın normal bir şekilde yapılmasının zor olduğunu belirtmiştir. Vatandaşların oyunu zahmetsizce kullanmaları için de bu seçimin hiç olmazsa haziran ayı ortasında yapılmasını istemiştir. Ayrıca henüz Matbuat ve Memurin Muhakemat kanunlarının komisyonunda olduğunu, 40-50'ye yakın kanunun da çıkarılması için seçimlerin normal tarih olan haziran başlangıcında yapılmasının uygun olacağını belirtmiştir. Ve önergeyi ret edeceklerini, bu müzakerelerin 15 Nisan'da yapılmasını teklif etmiştir.³⁰ Önerge sahibi Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu yaptığı konuşmada MP ve DP milletvekillerinin seçimlerin ileri bir tarihte yapılması noktasındaki

22 TÜSİAD, *Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması*, C. 2, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul 2001, s. 210.

23 A. Haluk Ülman, "21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 12/1, (1957), s. 61-71.

24 "Milletvekilleri Seçimi Kanunu", *Resmi Gazete*, S. 7438, (21.02.1950), s. 17801-17814.

25 Meral Balcı, "Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/2, (2018) s. 696-697.

26 "Milletvekilleri Seçimi Kanunu", *Resmi Gazete*, s. 17801-17814.

27 "C.H.P. Grubunun seçimler için kararı", *Cumhuriyet*, 22.03.1950, s. 1.

28 "Meclis, 24 Martta Kendi Kendini Feshedecek" *Yeni İstanbul*, 18.03.1950, s. 1.

29 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Birleşim: 72, Oturum: 3, C. 25. (24.03.1950), s. 1038-1041.

30 *TBMM Tutanak Dergisi*, s. 1041-1042.

görüşlerine cevap vermiştir.³¹ Daha sonra önerge oylanmış ve 23 oya karşı 299 oyla kabul edilmiştir.³² Yeni Meclisin 22 Mayıs 1950 Pazartesi günü saat 15.00'te olağanüstü toplanmasına karar verilen bir önerge ile 8. Dönem Meclisi çalışmalarını tamamlamıştır.³³

Meclisin 24 Mart 1950 tarihinde seçimin yenilenmesine dair karar vermesi üzerine Bakanlar Kurulu 25 Mart'ta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başkanlığında toplanarak, 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılması gereken milletvekili seçiminde her seçim çevresinde çıkacak milletvekili sayısını 1945 yılı nüfus sayımı neticesine göre belirlemiştir. Buna göre seçilecek milletvekili sayısı 487'dir. En çok milletvekili çıkaracak il 27 milletvekili ile İstanbul olurken en az milletvekili çıkararak il de bir milletvekili ile Hakkâri olmuştur.³⁴

Demokrat Parti'nin Ara, İl ve İlçe Kongreleri

İkinci büyük kongresini 20-25 Haziran 1949 tarihleri arasında yapan DP, Büyük Kongrenin kararları arasında yer alıp her altı ayda bir yapılması gereken ara kongresini 7-9 Ocak 1950 tarihleri arasında illerden gelen 153 delegenin katılımı ile Ankara'da yapmıştır. DP ara kongresini bu tarihe denk getirmesinin sebepleri arasında partinin kuruluşunun 7 Ocak olması, hazırlanmakta olan seçim kanununun kendi isteklerine uygun bir şekilde yapılması için iktidar partisine manevi baskıda bulunmak ve ara seçimlerde yaptığı gibi 1950 genel seçimlerine de girmeyebileceğini hatırlatarak baskısını kuvvetlendirmek amacı taşımaktaydı. Ayrıca MP'nin DP'de yaptığı hasarı tespit de diğer bir amaç idi. Çünkü birçok yerde DP'lilerin kitleler halinde MP'ye geçtiği yönünde söylentiler çıkmıştı.³⁵

Kongrede son altı aylık dönemde ülkede meydana gelen siyasi gelişmeler görüşüldüğü gibi özellikle genel seçimlerin yaklaşması ve seçim kanununun taslağının meclise gönderilmesi üzerinde de görüşmeler yapılmıştır. Kongrede konuşan Genel Başkan Celal Bayar, seçim kanunu taslağına değinmiştir. Bayar konuşmasında bugüne kadar elde edilen neticenin DP'nin eseri olduğunu belirtmiş ve yeni seçim kanunu tasarısının bazı noksanları bulunmakla beraber Türk demokrasi hayatında ileri bir adım olduğunu ifade etmiştir. Tasarıda görülen noksanlıkların mecliste düzeltilmesine çalışılacağını beyan eden Bayar, DP'nin mali sıkıntı içinde bulunduğuna da değinerek, delegelerden geliri seçim hazırlıklarına tahsis edilmek üzere tertiplenen piyango biletleri satışına katkılarını istemiştir. Ardından DP'ye yönelik eleştirilere de cevap veren Bayar, DP'nin çok mükemmel bir programı bulunduğunu belirtmiş, "DP Türk milletinin büyüklüğüne inanıyor. Bu milletin cevherlerine inanan üç şahıs vardır. Biri Moltke, diğeri Atatürk ve sonuncusu da Demokrat Partinin programıdır" diyerek sözlerini tamamlamıştır.³⁶

Adnan Menderes de kongrede yaptığı konuşmada DP'nin 1946'dan daha kuvvetli olduğunu belirtmiş ve iktidarın artık 21 Temmuz 1946 faciasında kullandığı metotlarla karşısına çıkamayacağını, buna asla meydan vermeyeceklerini ifade etmiştir. Menderes konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

"1950 seçimleri, Türkiye için çok mühimdir. İlk defa olarak Türkiye'de bu seçimler neticesinde iktidar, halkın reyini ile bir elden ötekine geçecek ve millet, hâkimiyetini elinde bulundurmuş olacaktır. Eğer iktidar, seçim arifesinde memlekette huzursuzluk yaratırsa, DP şeraiti vahim görerek seçimlere iştirak etmeyebilir de. Fakat arkadaşlar, bütün dünyanın nazarlarının Türkiye'ye çevrildiği şu anda bunu yapamayacak, iktidar bu defa 21 Temmuz'un bazı tecrübelerinden istifade etse de seçime fesat karıştırırsa bile DP behemehâl 150-200 mebus kazanacaktır. Bu takdirde, bu mebusların geçen defa olduğu gibi Meclise gireceklerine ihtimal verebilir misiniz? Şüphesiz girmeyeceğiz ve o zaman Hükümet kuramayacaklardır."³⁷

31 *TBMM Tutanak Dergisi*, s. 1044-1045

32 *TBMM Tutanak Dergisi*, s. 1046.

33 *TBMM Tutanak Dergisi*, s. 1046-1047.

34 "Bakanlar Kurulu Kararı", *Resmi Gazete*, S. 7477, (07.04.1950), s. 18281-18282.

35 Mahmut Goloğlu, *age.*, s. 375.

36 "Demokrat Parti İstişare Kongresi Toplandı", *Yeni İstanbul*, 08.01.1950, s. 1.

37 "Demokrat Parti Sözcüsü, Hükümete Şiddetle Hücum Etti", *Yeni İstanbul*, 10.01.1950, s. 1.

Fuat Köprülü kongrede yaptığı konuşmada seçimi kazanmanın para işi değil, bir ruh ve iman meselesi olduğunu ifade etmiş ve iktidara meydan okurcasına konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır: “İktidar partisi seçim tarihini istediği kadar ileriye alsın ve hatta isterse bugün yapsın, biz hazırız! Cevaplarını zamanı geldiği gün Türk Milleti ile beraber vereceğiz.”³⁸

Ara kongre sonrasında yayınlanan tebliğde demokrasilerde seçimlerin sükün ve siyasi emniyet havası içinde cereyan etmesinin şart olduğu, hükümetlerin bunu sağlamasının en mühim vazifeleri olduğu ifade edilmiştir. Seçimlerde hükümetin tehdit ve baskı uygulaması halinde ise DP'nin memleketin yararına genel seçimlere girmemek kararını vermek zorunda kalabileceği yahut hileli bir seçim neticesinde teşekkül edecek bir meclise katılmamayı, ülkenin yüksek menfaatine daha uygun bulabileceği belirtilmiştir. İktidarın DP'nin bu kararını da göz önünde bulundurarak dar düşüncelere, küçük hesaplara kapılmaması ve memleketi fena akıbetlere götürecek bu tür girişimlerden sakınması gerektiği de ifade edilerek iktidara adeta gözdağı verilmiştir. Bütün vicdanları tatmin edecek seçim kanunu yapıldıktan sonra genel seçimlere bütün vatandaşların sükün ve emniyet hisleri hâkim olarak katılacaklarını ve böyle bir seçimin ülkenin tarihinde büyük bir dönüm noktası olacağını, normal bir siyasi hayatın ve hakiki bir demokratik rejimin ancak böyle bir seçimden sonra gerçekleşeceği de belirtilmiştir.³⁹

DP bir yandan seçim kanunu ile ilgili bazı endişelerini sürdürürken diğer yandan da tüzüğüne göre yılda bir yapılması gereken il ve ilçe kongrelerini yapmaya devam etmiştir. Özellikle Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün katıldıkları kongreler adeta bir seçim çalışmaları havasında geçmiştir. Ayrıca DP liderlerinin kongre konuşmaları başta Zafer gazetesi olmak üzere özellikle yandaş gazetelerde genişçe yer almış ve halkın seçimler konusunda duyarlılığı da üst seviyeye çıkarılmıştır.

DP'nin ilk seçim çalışması 29 Ocak'ta İzmir il kongresi için DP liderlerinin İzmir'e gelmesiyle başlamıştır.⁴⁰ Kongrenin tamamlanmasından sonra Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü birer konuşma yapmışlardır. Bayar, konuşmasında genel seçimlere değinmiş ve seçim zamanının geldiğini seçimlerin DP'nin hayatında büyük bir mana ifade ettiğini, başarıya ulaşmak için de seçimlere sıkı çalışılması gerektiğini belirtmiştir.

Refik Koraltan ise konuşmasında; “İktidar partisinin doğru yola gelmesi ve hakikati kabul etmesi zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir. Biz istiyoruz ki, Türk milletinin hakemliğini itirazsız kabul edelim. Asil millet! Mal sahibi olan sana geldik. İki partiden hangisini seçersen kabul edelim.” diyerek demokratik bir şekilde yapılacak seçim sonuçlarını kabul edeceklerini ifade etmiştir.

Fuat Köprülü ise DP'nin memlekette yarattığı değişiklikleri anlattıktan sonra işçinin grev hakkını müdafaa etmiş ve seçimlerle ilgili olarak şunları söylemiştir: “Seçimlere gidiyoruz. Kazanacağımıza bütün teşkilatımızın tam itimadı vardır. 1946 usullerinin bu seçimde tatbikine imkân ve ihtimal yoktur.”⁴¹

Köprülü'nün İzmir il kongresi konuşmasında olduğu gibi partinin önemli isimleri seçim öncesi DP'ye oy kazandıracak olan kitleler arasında yer alan işçilerin grev hakkına destek vermiş ve bu kitlenin kendilerine oy vermeleri noktasında etkin bir propaganda sürdürmüştür.

DP kongreleri sürerken mecliste DP'nin de olumlu oyuyla 16 Şubat'ta 5545 sayılı yeni seçim kanunu kabul edilmiştir. Yeni seçim kanununun yürürlüğe girmesinden sonra 26 Şubat'ta DP Eminönü teşkilatının düzenlediği toplantıya İstanbul bağımsız milletvekili Cihat Baban, Son Posta gazetesi sahibi Selim Ragıp Emeç, Ord. Prof. Ali Fuat Başgil ve yazar Bahadır Dülger katılmıştır. Toplantıda konuşmacılar İstanbul'daki demokrasi hayatının gün geçtikçe geliştiğini ve bunda DP'nin büyük rolü olduğunu, seçimlerde usulsüzlük yapılmacağı noktasında iktidar partisinin DP'ye kati teminat verdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca konuşmacılar 1946 seçimlerine nazaran, DP'nin daha teşkilatlı olduğu

38 “Demokrat Parti Sözcüsü, Hükümete Şiddetle Hücum Etti”, *Yeni İstanbul*, 10.01.1950, s. 1.

39 “Demokrat Partinin Yayınladığı Tebliğ”, *Yeni İstanbul*, 13.01.1950, s. 2.

40 “D. Partinin Seçim Kampanyası Yarın İzmir'de Başlayacak” *Cumhuriyet*, 28.01.1950, s. 1.

41 “İki Parti Ege'de Seçim Mücadelesine Başladı”, *Cumhuriyet*, 30.01.1950, s. 5.

için seçimlerin tam bir dürüstlük içinde yapılmasını temin edeceğini belirtmişler ve parti safları arasındaki uyuma büyük ehemmiyet verilmesinin gerektiği üzerinde durmuşlardır.⁴² Konuşmacıların parti içinde uyumun gerekliliğine dikkat çekmelerine rağmen 27 Şubat'ta İstanbul İl Başkanı Esat Çağa, il idare kurulundan Selahaddin Güven, Kazım Yurdakul ve Zeki Rıza Sporel istifa etmişlerdir.⁴³ Bu durum seçim arifesinde partide ufak da olsa bir sıkıntıya yol açmıştır.

5 Mart'ta yapılan Adana il kongresine katılan Celal Bayar burada yaptığı konuşmada 1950 seçim kampanyasının arifesinde bulunulduğunu belirtmiş, il kongreleri nedeniyle memleketi gezdiğini, milletin kendileri ile birlikte olduğunu ifade etmiş ve seçimi kazanacaklarını söylemiştir. Bayar konuşmasının devamında 1946 seçimlerindeki usulsüzlükleri hatırlattıktan sonra bu seçimlerde de 1946 seçimleri gibi olacağını iddia etmediğini ve beyinlere şüphe sokmak istemediğini belirtmiş ve konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“DP dürüst yapılan bir seçimde muvaffak olmazsa ve herhangi bir parti millet ekseriyetinin reyini kazanarak iktidara gelirse milletin itibar ve itimadını kazanan o partiye yardım etmeyi biz kendimize bir vazife bileceğiz. Belki bu sözlerimle DP'li arkadaşların içine bir şüphe girmiş olabilir. Acaba Bayar, Demokrat Parti'nin zaferinden şüphe mi ediyor denilebilir. (Asla). Millet ile daima temas halindeyiz. Bence zafer sureti katiyen DP'nindir. Ben onun kazanılmasını düşünüyor değil kazanılmış farz ediyorum. Asıl kaygım şudur: Millet susamış bir halde hükümetten müspet icraat bekliyor. Biz memleketin ihmal olunmuş bunca ihtiyaçlarına cevap vermek mecburiyetindeyiz.”⁴⁴

Celal Bayar, Adnan Menderes ile birlikte İstanbul il teşkilatında meydana gelen istifaları yerinde incelemek amacıyla uçakla 6 Mart'ta Adana'dan İstanbul'a gelmiş ve geçici il idare kurulunun yaptığı resmi toplantıya katılmıştır. Toplantıda İstanbul il kongresi ile ilgili görüşmeler yapılmıştır.⁴⁵ Bayar, İstanbul teşkilatı ile meşgul olduğundan 12 Mart'ta yapılan Ankara il kongresine katılamamış, bir telgraf çekerek İstanbul'daki mühim ve acele işleri dolayısıyla katılamadığından dolayı özür ve muvaffakiyetler dilemiştir.⁴⁶ Ankara il kongresinde konuşan Manisa milletvekili Muammer Alakant, işçilere grev hakkı verilmesi zarureti üzerinde ısrar ederek köylünün ihmal edildiğini, yurt dışı ürünlerin Türk köylüsünden daha pahalı alındığını söylemiştir.⁴⁷ Görüldüğü gibi DP seçimi kazanmak için işçi ve köylüyü seçmen kitlesi olarak belirlemiştir.

Bayar, uzun süre İstanbul'da kalarak İstanbul il kongresinin tarihini belirlemiştir.⁴⁸ Bayar İstanbul il teşkilatı ile meşgul olduğu tarihlerde Eskişehir'de 6 Mart'ta bir sel felaketi yaşanmış ve binlerce insan evsiz kalmıştı.⁴⁹ Bayar, felaketzedelere geçmiş olsun demek hem de partisinin Eskişehir teşkilatını ziyaret etmek için beraberinde Eskişehir milletvekili Hasan Polatkan ve parti müfettişi Salih Keçeci ile birlikte 16 Mart'ta Eskişehir'e gitmiştir. DP Genel Başkanı Celal Bayar felaket sahasını dolaşmış, baskının sebepleri ile ilgili geniş izahat almış, felaketzedelerin hatırını sormuştur. Bayar, daha sonra DP'nin il binasına geçerek burada bir konuşma yapmıştır. Bayar konuşmasında ülkenin su politikası üzerinde durmuş, İstanbul'daki partililerin toplamış olduğu 8.600 liralık yardımı ihtiva eden çeki (çamsakızı çoban armağanı) diyerek felaketzedelere dağıtılmak üzere il başkanına vermiştir.⁵⁰

42 “Demokrat Partinin Siyasi Toplantısı” *Yeni İstanbul*, 27.02.1950, s. 2.

43 “D.P. İstanbul Başkanı Esad Çağa istifa etti”, *Cumhuriyet*, 28.02.1950, s. 1.

44 “DP Mersin ve Adana İl Kongresi Yapıldı”, *Yeni İstanbul*, 06.03.1950, s. 1- 2; “Celal Bayar'ın Adana'da dün söylediği nutuk”, *Cumhuriyet*, 06.03.1950, s. 1, 3.

45 “D.P. İstanbul teşkilatındaki anlaşmazlık”, *Cumhuriyet*, 09.03.1950, s. 1, 3.

46 “D.P. Ankara ve Trabzon kongreleri”, *Cumhuriyet*, 13.03.1950, s. 1, 3.

47 “D.P. Ankara il kongresi dün toplandı”, *Yeni İstanbul*, 13.03.1950, s. 2.

48 “D.P. İl kongresi toplanıyor”, *Cumhuriyet*, 15.03.1950, S.1.

49 “Eskişehir'de Müthiş Bir Sel Felaketi”, *Zafer*, 07.03.1950, s. 1, 6; “45.000 Eskişehirli Evsiz Kaldı”, *Zafer*, 08.03.1950, s. 1, 5.

50 “Demokrat Parti Başkanı Dün Eskişehir'de Konuştu”, *Yeni İstanbul*, 17.03.1950, s. 1.

Bayar, 17 Mart'ta Eskişehir'den Ankara'ya dönmeden önce Cumhuriyet gazetesi muhabirinin seçimlerin zamanı ile ilgili sorusuna cevap vererek seçimler meselesi üzerinde hükümetin bir emrivaki yapmayacağını kendilerine söylediğini ifade etmiştir.⁵¹

Bayar, 18 Mart'ta Ankara'dan uçakla Adana'ya gitmiş ve partililerle hususi görüşme yaptıktan sonra il idare kurulu üyeleri ile bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda milletvekilliği adaylığı ve İstanbul teşkilatı hakkında bilgiler vermiştir. Toplantı sonrası Adana'dan Mersin'e gitmiştir.⁵² Mersin'den tekrar Adana'ya gelen Bayar, buradan 19 Mart'ta yapılacak olan Gaziantep il kongresine katılmak için Gaziantep'e hareket etmiştir. Yol güzergâhında geçtiği köylerde duran Bayar, büyük günün yakın olduğunu söylemiş ve bugüne hazırlanmak gerektiğini belirtmiştir. Hazırız cevabını alan Bayar, Osmaniye'ye geçmiş ve parti binasının balkonundan halka hitap etmiştir. Konuşmasında özellikle seçim üzerinde durmuş, mecliste çıkarılan yeni seçim kanununun mükemmel olduğunu belirtmiş ve artık idare amirlerinin ve zabıtalının seçimlerde halka baskı yapmayacaklarını, bu sebeple de Demokratların oylarını serbestçe vermelerini istemiştir. Osmaniye'den sonra Gaziantep'e geçen Bayar il kongresine katılmıştır.⁵³ Bayar kongrede yaptığı konuşmada öncelikle kendisini karşılayan Gaziantep'lilere teşekkür etmiş ve seçimler konusunda 1946 seçimleri ile önümüzdeki seçimlerin mukayesesini yapmıştır. Bayar, DP'nin bir seferberlik arifesinde olduğunu, milli hâkimiyetin tecellisi ile ilgili olan bu seferberliğin nizam ve intizam içinde geçmesi gerektiğini söylemiş, ardından; "Bir ordu bütün kudretini bir araya getirip nasıl meydan muharebesinde netice almağa çalışırsa, partiler de kendi muvaffakiyet ve zaferlerini seçimlere bağlamak isterler. Vereceğimiz meydan muharebesi zamanı yaklaşmıştır. Mutlaka kazanacağımıza güveniyorum." demiştir. Konuşmasının sonunda kazanmak için seçim kanununun müsait olduğunu belirtmiş ve seçime idare amirlerinin müdahale etmeyeceklerini, bu hava içinde şayet seçimler kaybedilecek olursa bundan sadece DP teşkilatının çalışmamış olduğu neticesi çıkacağını belirtmiştir.⁵⁴

19 Mart'ta yapılan DP'nin Aydın il kongresine katılan Adnan Menderes, kongrenin sonunda 1950 seçim kampanyasını açan bir konuşma yapmıştır. Adnan Menderes konuşmasının başında şunları söylemiştir:

"Seçimlerin arifesinde bulunuyoruz. Reylerin sandıklara atılacağı gün pek yaklaşmıştır. Görüyorsunuz, memleketimiz devamlı ve manevi bir sükün içindedir. Seçim mücadelesinin böyle bir hava içinde geçeceğini ümit etmek yerinde olur. Bu sükûnu ancak hükümet ve iktidar bozabilir. Yer yer mahalli bazı teşkilat ve bazı idare amirleri ve Halk Partisi müfettişleri gayretkeşlikler göstermek hevesine kapılmayacak olurlarsa önümüzdeki seçimler, Türk milletinin vakar ve ciddiyetine layık bir intizam içinde cereyan eder. Ve büyük imtihanda millet olarak bütün dünya önünde başarı ile çıkarız."

Adnan Menderes, konuşmasının devamında DP'yi kanunları tanımamakla memlekette huzur ve asayiş bozmakla itham ettiklerini ve DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde alınmış olan bir kararı "Husumet Andı"⁵⁵ diye niteleyerek partinin seçimlerde kanuna aykırı

51 "Seçimlere dair C. Bayar'ın demeci", *Cumhuriyet*, 18.03.1950, s. 1, 3.

52 "Celal Bayar, Ankara'dan uçakla Adana'ya gitti", *Cumhuriyet*, 19.03.1950, s. 1,3.

53 "Dün yapılan Demokrat parti il kongreleri", *Cumhuriyet*, 20.03.1950, s. 1,3.

54 "Celal Bayar Antep'te seçim nutkunu söyledi", *Cumhuriyet*, 21.03.1950, s. 1,3.

55 CHP'lilerin "Milli Husumet Andı" olarak niteledikleri "Milli Teminat Andı" beyannamesi DP'nin İkinci Büyük Kongresinde kabul edilmiştir. Beynamede; "Seçim kânununun ve seçimlerle alakalı hükümlerin vazından maksat, millet iradesinin serbestçe tecellisini teminden ibarettir. Mevzu kanunlara ve müesses nizamaya aykırı hareket, kuvvet darbesi, millet ve vatandaş haklarının ihlâli neticesine varacağından buna meydan verilmemek üzere, memleket için büyük zarar ve tehlikeleri mucip olacak bu hale müsaade edilmemesi, bu mevzuda haklarına tecavüz olunan bütün vatandaşların meşru müdafaa hallerinde kalmaları, haklarını Anayasa ve Türk Ceza Kanunu'nun müeyyidelerine dayanarak hareket etmeleri, kaçınılmaz bir zaruret olacaktır. Bu hususların rey sahibi bütün partilere ve Türk umûmi efkârına bildirilmesi, ayrıca hükümetin ve vazifelilerin keyfiyetten haberdâr edilmelerinin temini zârûri görülmüştür. Ancak, tek-parti zihniyetini ve Halk Partisi iktidarını, kânunların ihlâli bahasına da olsa, devamını kararlaştırmış olanlar, kongremizin bu kararı almış olmasını ihtilâle teşvik mahiyetinde tefsir etmeye kalkışabilir. Hâlbuki ihtilâl, mevcut ve müesses ictimâi nizamın cebren değiştirilmesine mâtufluk bir hareket olup, yukarıda tavsif edilen hareketler, ihtilâl tabirinin tamamı ile şümûlü dışında, meşru hakların ve meşrûiyetin müdâfaası mahiyetindedir. Bu itibarla vatandaş siyasi hak ve hürriyetlerinin kullanılmasına ve milli hâkimiyet esaslarının tahakkukuna herhangi bir surette engel olacak kanun dışı hareketlerden tevakkî olunması lüzumunu memleketin en yüksek menfaatleri hesabına belirtmek isteriz. Aksi

hareket etmeye karar vermiş gibi gösterildiğini belirtmiştir. Menderes, DP'nin bu gibi tertipler karşısında gayet uyanık olduğunu, hatta bu gibi zanlar devam ettiği takdirde 1950 seçimlerine iştirak etmemek feragatini göstereceklerini ilan ettiklerini söylemiştir. Adnan Menderes sözlerinin sonunda mükemmel bir seçim kanunu çıktığı için ümitvar olduğunu, partiye yönelik yapılan haksız isnatların da durduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

DP'nin 19 Mart'taki Bursa il kongresine katılan Fuat Köprülü, partilerine yönelik iddia edilen DP'nin anlaşmalı kuruldu lafının ilk defa Moskova radyosu tarafından ileri sürüldüğünü belirtmiş ve şiddetle reddettikten sonra 1946 seçimlerinden sonra milletin içinde bir ihtilal kopmasına meydan vermemek için BMM içinde kalmak kararı aldıklarını söylemiştir.⁵⁷

24 Mart'ta il kongresi için Ordu'ya giden Refik Koraltan, Atatürk büstüne çelenk koyduktan sonra coşkulu kalabalığa kısa bir konuşma yapmış ve buradan kongre salonuna geçmiştir. Kongrede yaptığı konuşmada Mustafa Reşit Paşa'nın hak ve adalet diye haykırışından beri Türk milletinin demokrasi davasına hasret çektiğini, Karadenizlilerin de yurdun her tarafında olduğu gibi bu davaya iman ederek katıldığını gördüğünü ifade etmiştir. İktidar partisinin "Biz bu memleketi kimlere teslim edeceğiz" diye soru sorduğunu söyleyen Koraltan, kendini dinleyen demokratlara sizler de onlara "Efendi, eğer ben yoksam sen nereden çıktın. Biz yoksak senin bizden ayrı gibi gördüğün varlık ve mevcudiyetinin sebebi hayatı ve sebep-i hikmeti nedir, kimdir? Ve nerededir?" şeklinde soru sormalarını istemiş ve kendilerinin kanuna uygun olarak memleketi esas sahibi olan gençliğe emanet edeceklerini belirtmiştir. Seçim kanunu konusunda da ufak tefek kusurlarının olmasına rağmen kanunun kendilerini milli gayeye ulaştıracağını söylemiş ve halktan seçim günü oylarını tam bir serbestlik, cesaret ve hürriyet içerisinde vermelerini istemiştir.⁵⁸ Koraltan'ın konuşmasından da anlaşılacağı gibi DP seçmen kitlesine gençleri de almıştır. Ayrıca hâkimiyeti gerçek sahiplerine vermek amacıyla olduklarını da ısrarla belirtmiştir.

24 Mart'ta DP'nin olumsuz oyuna rağmen TBMM kendini feshetmiş ve böylece seçim çalışmalarına yoğunlaşma başlamıştır⁵⁹. Meclisin fesih kararından sonra İzmir'de bulunan Adnan Menderes burada partinin merkez, ilçe ve bucak başkanları ile idare heyetlerinin katılımıyla bir toplantı yapmıştır. Toplantıda, CHP'nin Demokratların ihtilafa ve zaafa düşmesini beklediğini, aday teklifinde fevkalade dikkatli olmak lazım geldiğini, yalnız tanınmış kişi olmanın yetmeyeceğini, adayların içinde çeşitli meslek sahipleri bulunması icap ettiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında ağız ve gönül birliği yaparak listenizi hazırlayın demiştir.⁶⁰

DP Genel Başkanı Celal Bayar, 26-27 Mart 1950 tarihleri arasında yapılacak olan DP il kongresine katılmak için 25 Mart'ta otomobille Konya'ya gitmiştir.⁶¹ Bayar, Konya'da Hükümet Meydanı'nda toplanan halka henüz kanuni olarak konuşma yapma imkânı olmadığı için Konak otelinin balkonundan hitap ederek geldikleri için teşekkür etmiştir.⁶² Kongrede ise adeta bir seçim konuşması yapmış ve şunları söylemiştir:

"Bugün resmen seçim mücadelesine başladığımızın ikinci günüdür. Demek ki DP'nin seferber olarak geceli gündüzlü çalışacağı zaman gelip çatmıştır. Biz iktidar partisinin hayli zamandan beri seçimlere hazırlanmakta olduğunu görmekteydik. DP, 1946'dan sonra daima seçimlerin yenilenmesini istemiştir. Çünkü büyük bir haksızlığın tamirinin ancak milli iradeye müracaatla mümkün olacağına inanıyorduk. Bununla beraber seçimler için iyi bir mevsimin seçilmesi de bir zaruretti. Biz bu zarureti hükümete anlatmaya çalıştık. Dedik ki şu sırada bilhassa şark vilayetlerimizde muvasala temin etmeye imkân yoktur. Bugün Konya kazaları

yolda harekete teşebbüs edenlerin ise, milli vicdanın ifadesi olan millet husumetine maruz kalmak gibi ağır ve tarihi bir mesuliyete mahkûm olacakları muhakkaktır." (Bkz. Tekin Erer, *Türkiyede Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963, s. 249-250.)

56 "A. Menderes, DP Aydın İl Kongresinde Konuştu", *Yeni İstanbul*, 20.03.1950, s. 1-2.

57 "Demokrat Parti Bursa İl Kongresi", *Yeni İstanbul*, 20.03.1950, s. 1-2.

58 "Ordu'da D.P. Lehine Büyük Tezahürat", *Zafer*, 25.03.1950, s. 1-2.

59 "Meclis Dün Gece Fesih Kararı verdi", *Cumhuriyet*, 25.03.1950, s.1.

60 "İzmir Demokratları dün yaptıkları toplantı", *Cumhuriyet*, 26.03.1950, s.1, 3.

61 "Bayar, bugün konuşacak", *Cumhuriyet*, 26.03.1950, s.1, 3.

62 "Celal Bayar Konya'ya Vardı", *Yeni İstanbul*, 26.03.1950, s. 1-2.

arasında bile irtibat temin edilmiş değildir. Kar ve çamur deryası içinde vatandaşların milli vazifelerini yapmaları pek müşkül olacaktır. Bu suretle seçimlerin 14 Mayıs'a rastlayan bir tarihte değil, 15 gün sonraya alınmasını istedik fakat dinletemedik. Gerçi havaların bozuk olması iki taraf için de varittir. Fakat ne olursa olsun 15-20 gün daha beklemek, bu milleti eziyetten kurtarmak, bize düşen bir vazifeydi. (...) Şu halde aziz Konyalılar seçim mücadelesi başlamıştır. Buyurun efendiler. Seçim mücadelesine, nefsimize olan itimatla geliyoruz”.

Bayar, konuşmasının devamında 1946 ile bugünkü şartları karşılaştırmış ve 1950 seçimlerine emniyetle girilebileceğini ifade etmiş, yeni seçim kanununun da memlekette hak, hürriyet ve adaleti temsil eden DP'nin eseri olduğunu belirtmiştir. Konuşmasının devamında Bayar seçimleri sandalye ve mevki için kazanmak istemediklerini, memlekete hizmet programlarını tatbik etmek için çalıştıklarını söylemiş ve konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“DP için programı yoktur diyorlar. DP'nin programı vardır ve mükemmeldir. Onu yalnız kül halinde dikkatle okumak ve tetkik etmek lazımdır. Bu program tahakkuk ettiği zaman memleket namına istediklerimiz de tahakkuk etmiş olacaktır. Acaba karşımızdakilerin programı var mı? Ben bu bahsi münakaşa etmeyi dahi zait görüyorum. Partiler iktidara geldikleri zaman müstakar bir hayatı tahakkuk ettirmeye çalışırlar. Eğer bir partinin programı varsa, hükümetler, vekiller değişir fakat tatbikatta o partinin programı ayakta durur. Müstakar hayat ancak böyle vücut bulur. Soruyorum size, bu manada CHP'nin programı var mıdır? Halk Partisi hükümetlerinde müstakar bir gidiş var mıdır? Bir bakan diğer bakanın yaptıklarını devam ettirmekte midir? Son 10 senedir idare şekline baktığımız zaman görüyoruz ki bir hükümet geliyor, her şeyi şekere varıncaya kadar, tevzi esasına tabi tutuyor. Sıkı bir iktisadi sistem takip ediyor. Aynı partinin başka bir hükümeti biz yanılmışız, aldığımız tedbirler yanlışdır diyor ve siyaseti bambaşka bir istikamete tevcih ediyor. Unutuyorlar ki bir parti programında bütün parti mensuplarının hakkı vardır. Şu dakikada hatırıma gelen birkaç misal arz edeyim. Evvela Orman Kanunu yaptılar. Bugün değiştirmeye çalışıyorlar. Çünkü bu kanunlar memleketin iktisadiyatı için olduğu kadar köylülerimizin hayatı için de bir facia oldu. Her köye o köyün mektebi varken dahi bir mektep yaptırmaya kalktılar. Sonra vazgeçtiler. Toprak Kanunu öylece değişti. Dünya konjonktürünü tetkik etmek zahmetine katlanmadan 7 Eylül kararlarıyla memleketi ıstıraba sürüklediler. Vaktiyle harp başladığı zaman bütçeyi harp gayelerine göre ayar etmeleri, fazla masraflardan vazgeçmeleri lazımken normal zamandaki masrafları bile durdurmadılar. Varlık vergisi gibi gayri tabii vergilere başvurdukları halde ordu ihtiyaçları yanında sivil ihtiyaçların masraflarını kıstmadılar. Şimdi bu büyük yük milletin omuzunda kalmıştır. Eğer Marshall Yardımı olmasaydı şimdi mali bir iflas karşısındaydık. Arkadaşlar, millet bu hakikatleri çok iyi biliyor. Eğer bu icraattan memnunsa, reyini Halk Partisine verebilir, fakat biz halkın bu icraattan mustarip olduğunu biliyoruz. Ona hizmet için karşısına çıkarak itimadını istiyoruz.

Son günlerde bazı nutuklara tesadüf ediyoruz. İktidara karşı tatbik edilecek şiddet politikasından bahsediliyor. Eğer bu sözlerden bize de hisse ayırıyorlarsa şunu bir kere daha tebarüz ettirmek mecburiyetindeyim ki biz şiddet politikası taraftarı değiliz. İçerde ve dışarda bu memleketin huzur ve istikrar içerisinde yaşamasını arzu ediyoruz. Bizim milli haklarımızın tahakkukunu istemekten başka arzumuz yoktur. Bize bu isnatta bulunanlar kendi günahlarını biliyorlar ve bu sözleri kendi günahlarını örtmek için söylüyorlar. Böyle basit siyasi taktiklerin zamanı çoktan geçmiştir.

Arkadaşlar,

Bir amme hizmetinde bulunan kimseler işlerinin doğru cereyan ettiğini göstermek istiyorlarsa bütün hesaplarını açıkça ortaya koyarlar. Ben iktidarın dürüst hareket etmek istediğine inanmak istiyorum. Bazı gazeteler ve gazeteci arkadaşlarımız bir koalisyon hükümetinden bahsettiler. Eğer bugünkü hükümet hesaplarını ortaya dökmek istiyorsa böyle bir fırsattan istifade etmelidir. Koalisyon kabinesinde her iki

taraf murakabe vazifesini müştereken görür. Seçimler emniyet içinde cereyan eder. Bizim şiddet kullanacağımızdan endişe ediyorlarsa ve eğer şiddet yapılıyorsa o takdirde biz de mesuliyete iştirak etmiş oluruz. Bir koalisyon kabinesinin yapacağı seçimlere artık kimse ve hiçbir taraf itiraz edemez. Eğer dürüst seçimler yapmak arzusunda samimi iseler bu fikrin üzerinde durmaya mecburdular.”

Bayar, sözlerini Konyalıların zaferi kazanacağından emin bulunduğunu söylemekle tamamlamıştır.⁶³ Celal Bayar'ın da konuşmasından anlaşılacağı gibi meclisin seçimler nedeniyle kendini feshetmesinden sonra DP seçim çalışmalarını resmen Konya'da başlatmıştır. Ahmet Muhip Dıranas ise “Bayar'ın Son Nutku ve Karma Kabine” başlıklı yazısında Bayar'ın Konya konuşmasını resmi bir seçim konuşması olarak değerlendirmemiş, sadece seçim mücadelesine girildiği günün ikinci günü, DP adına söylenmiş ilk konuşma olması bakımından partinin seçim kampanyasına girişinin bir başlangıcı olduğunu belirtmiştir. Dıranas, yazısının devamında konuşmanın içeriği kadar havasının ve tarzının da bilhassa ehemmiyetli olduğunu belirtmiş ve İnönü'nün Polatlı'da 23 Mart'ta yaptığı seçim konuşması ile bir mukayese yapmıştır. Dıranas İnönü'nün hem parti başkanı hem de devlet başkanı sıfatıyla yaptığı konuşmada baskı ve şiddet politikasının Halk Partisi ile mi, Demokrat Parti ile mi alakalı olduğu konusunda tezada düştüğünü, oysaki Bayar'ın konuşmasının sarıh ve apaçık olduğunu belirtmiştir. DP'ye şiddet isnat edenlerin kendi günahlarını örtbas etmeye çalıştıklarını ve bunun da zamanı çoktan geçmiş bir taktik olduğunu yazmıştır.⁶⁴

DP'nin kurucularından Refik Koraltan, Karadeniz'deki son il kongresi olan Zonguldak il kongresine katılmış ve “Karadeniz halkı 14 Mayıs Bayramını heyecanla” bekliyor demiştir. Kendisinin bir aydır Karadeniz sahillerini boydan boya gezdiğini, gezdiği bütün yerlerde halkın dimdik ayakta olduğunu, iktidarı gönül rahatlığıyla ve kendi oylarıyla değiştirebilmek için 14 Mayıs'ı sabırsızlıkla beklediklerini ifade etmiştir.⁶⁵

DP Genel Kurulu adına Manisa milletvekili Muammer Alakant, Bartın ilçe kongresi için 28 Mart'ta Bartın'a gitmiştir. Bartın'da yaklaşık on bin kişinin katıldığı bir açık hava toplantısı düzenlenmiştir. Alakant toplantıda şunları söylemiştir:

“İktidar partisi vaat yapmaz, dört senenin hesabını verir. Bu vaatler dört sene evvel de yapılmıştı. 1946 seçimlerinde Saracoğlu ağzıyla yayınlanan iktidar partisinin seçim beyannamesinde, önümüzdeki dört sene içinde eskisinden iki misli fabrika yapılacağı, harp senelerinde toplanan yüzlerce ton altının ve milyonlarca liralık dövizin iktisadi kalkınmaya hasredileceği, bütçede tasarruf yapılacağı, hayatın ucuzlatılacağı vaat edilmişti. Heyhat! Bugün görüyoruz ki bu altınlar erimiş, dövizler tükenmiş, bütçe yüzde elli kabarmış, gümrük vergisi yüzde elli beş arttırılmış, yüz milyon lira kadar şeker ve benzin vergisi konulmuştur.”

Alakant, konuşmasında DP'nin politikasından da bahsetmiş ve “Bugün Halk Partisi Hakkâri'den başka hiçbir vilayette milletvekili çıkaramamak tehlikesi karşısındadır” demiştir. Konuşmasını “19 Mayıs nasıl istiklal tarihimizde bir başlangıcı olmuşsa 14 Mayıs da milletimizin hürriyet ve demokrasi tarihine ayak bastığı günün tarihi olacaktır” sözleriyle tamamlamıştır⁶⁶.

Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan, 30-31 Mart tarihleri arasında yapılacak olan İstanbul il kongresi nedeniyle 29 Mart'ta İstanbul'a gelmiştir. Bayar, Demokrat Parti Genel İdare Kurulunun yakında bir beyanname yayınlayarak, seçimlerde takip edilecek hareket tarzı ile partinin vatandaşlara vadedeceği hususların millete arz edileceğini söylemiştir. Bayar, konuşmasında İstanbul'un iki önemli meselesi olan mesken ve gıda ihtiyacı üzerinde durmuştur. Bayar, işçilerin vaziyetine de temas etmiş ve işçilerin siyasi partilerin kendilerini oy toplamak için avlamak istedikleri ifadelerine DP'nin bunu yapmadığını belirtmiştir. Bayar ayrıca DP'nin siyasi hayata girmesiyle işçi meselesinin zahiri de olsa ele alındığını anlatmıştır. Burada bilhassa sendikaların lüzumu üzerinde duran Bayar,

63 “Demokrat Parti Genel Başkanı Dün Konya'da Bir Nutuk Söyledi”, *Yeni İstanbul*, 27.03.1950, s. 2.

64 Muhip Dıranas “Bayar'ın Son Nutku ve Karma Kabine” *Zafer*, 28.03.1950, s. 1, 6.

65 “R. Koraltan Zonguldak'ta”, *Zafer*, 29.03.1950, s. 1.

66 “Demokratların Bartın Mitingi” *Zafer*, 30.03.1950, s. 1, 6.

sendika kurulması fikrinin iktidar partisince DP'den sonra kabul edildiğini ifade etmiştir. Bayar, DP'nin milletvekili aday listesinde her sınıfın temsil edileceğini ayrıca Ermeni, Yahudi vatandaşlardan en güzide adaylarını da listelerine koyacaklarını belirtmiştir. Konuşmasının devamında yeni seçim kanununun geçen kanunun çok üstünde olduğunu söylemiş ve 1946 seçimlerine nazaran durumun DP lehine çok değiştiğini uzun uzun izah etmiştir.⁶⁷

İstanbul il kongresinin ardından ilçelerde çalışmalara devam edilmiştir. Kasımpaşa'daki açık hava toplantısında bir konuşma yapan Bayar, deniz nakliyatçılığında üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkenin komşularına nazaran geride kaldığını belirtmiş ve "Biz, sanatımızla, ticaretimizle, hatta sporumuzla denize çıkmak zorundayız" demiştir. Bayar, burada yine işçi davasına ve grev meselesine temas etmiştir. İstanbul'un hayat pahalılığı ile muzdarip olduğunu söylemiş, hayat pahalılığının iktidarın para politikası ve vergi sisteminden kaynaklandığını belirtmiştir. Hayat pahalılığının sadece İstanbul'un değil tüm Türkiye'nin sorunu olduğunu, kendilerinin bu sorunu halletmek için bütün cesaretleri ile üzerine gideceklerini de söylemiştir. Kazlıçeşme de DP'nin gecekondu ocağının açılış töreni gerçekleştirilmiştir. Eyüp'te de bir konuşma yapan Bayar, milyonlarca vatandaşın akli ve şuuru ile DP'ye şerefini bağladığını belirtmiş, konuşmasının sonunda da 1946 yılında İstanbul halkının kendini milletvekili olarak seçtiğini, bu sebeple bir vefa borcu olarak bu seçimlerde de İstanbul'da adaylığını koymak niyetinde olduğunu belirtmiştir⁶⁸.

Seçim çalışmaları ve Çankırı il kongresi için 5 Nisan'da Çankırı'ya giden Bayar, kongrede bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında din ve laiklik konusuna değinmiş ve dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini, bunun kötü bir şey olduğunu, dinin mukaddes bir mefhum olduğundan politikaya ve beşeri ihtiraslara vasita olmaması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında 1946 yılı seçimlerindeki hükümetin tazyiklerinden bahsetmiş, tazyiklerin bu seçimlerde de devam etmesi halinde milletin Cumhuriyetin kanunlarına dayanarak oy hakkını koruyacağını ve kendisini müdafaa edeceğini belirtmiştir. Kendilerinin bu sözlerinden dolayı CHP'lilerin "Demokratlar şiddet kullanıyorlar" dediklerini ifade etmiş ve kalabalığa "Sizlere soruyorum arkadaşlar. Şiddete mi uğradınız, yoksa siz mi başkalarına şiddet tatbik ettiniz?" şeklinde bir soru yöneltmiştir. Kongredekiler şiddete uğradıklarını söylemişlerdir. Bayar şiddete uğrayanlara şiddet yapıyorsunuz demenin haksızlık olduğunu ifade etmiş, kendilerinin gaye ve vazifelerine erişmek için mücadelelerini açıkça ve mertçe yaptıklarını belirtmiştir. DP'nin kimseye haksızlık etmek niyetinde olmadığı gibi hele de şiddete başvurmayı aklından bile geçirmeyeceğini söylemiştir. Bayar, 1946 seçimlerinde usulsüzlük yapanların kanunlar çerçevesinde cezalandırılmış olsalardı şimdi mevzu bile edilmeyeceğini de belirterek cesaret ve metanetle sandık başına giderek oyların kullanılmasını istemiştir. Konuşmasının sonunda "Tuttuğumuz yol şerefli, aynı zamanda çok mesuliyetli bir yoldur" demiş ve seçim gününe işaret ederek bütün emeklerinin karşılığını oy günü alacaklarını, bu sebeple herkesin vicdanından kopup geldiği gibi oyunu kullanmasını istemiştir.⁶⁹

Seçim çalışmaları ile birlikte hem CHP'li hem de DP'li konuşmacıların sürekli şiddet üzerinde söz söylemeleri üzerine Nadir Nadi "Şiddet politikası" başlıklı yazısında demokratik bir rejimin her türlü politika imkânları ile bağdaşabileceğini, ancak şiddet politikası ile bağdaşmasının mümkün olmadığını yazmıştır. Yazısının devamı şu şekildedir:

"İktidar partisi liderlerinin seçim kampanyası nutuklarına motif olarak şiddet politikası konusunu seçmelerini biz doğru bulmuyoruz. 'Bir adama kırk gün deli denirse sonunda sahiden çıldırır' derler; olmayan ve olması beklenmeyen bir faraziye üzerinde bu derece ısrarla durulmasından yurdumuza bir fayda geleceğini sanmıyoruz. Gerçi hükümet beyannamesi diye muhalefete atfedilen bir karardan bir zamanlar uzun boylu bahsedilmişti. Fakat bu kararı izah eden muhalefet sözcüleri daha ilk günden itibaren maksatlarının isyan olmadığını açıkça söylemişlerdi. Onlara göre bu karar, 1946 seçimlerinde görülen haksız ve kanunsuz hareketlere karşı muhalefet vicdanında uyanan teessürün ifadesiydi. Günlerce haftalarca tekrarlanan

67 "DP Genel Başkanı Bir Nutuk Söyledi", *Yeni İstanbul*, 01.04.1950, s. 1.

68 "C. Bayar'ın İstanbul'da Yaptığı Konuşmalar", *Zafer*, 03.04.1950, s. 1, 6.

69 "Celal Bayar Dün Çankırı'da Yeni Bir Konuşma Yaptı", *Zafer*, 06.04.1950, s. 1, 6.

bu açıklamadan sonra iktidar adına konuşan sayın hatiplerin hala size inanmıyoruz, hayır siz şiddet kullanacaksınız! Demesini, biz yeni gelişmekte olan ve bir kardeşlik havası içinde yürümesi gereken demokrasi rejimi hesabına doğrusu üzüntü ile karşılıyoruz. Şiddet politikası neyle yürütülür, muhalefetin elinde bugün top yok, tüfek yok, polis yok, jandarma yok, açık ve gizli milis teşkilatı yok. Devletin bütün maddi kuvvetleri yalnız iktidarın elinde toplanmıştır. Binaenaleyh şiddet kullanmak imkânına da olsa olsa o sahiptir. Vatandaşa güven sağlayıcı bir seçim kanunu çıkaran Günaltay Hükümetinin biz herhangi bir şekilde zora başvuracağını aklımıza getirmek istemeyiz.”⁷⁰

Demokrat Parti'nin Açık Hava Toplantıları

Seçim çalışmalarının resmen başladığı günlerde CHP'den istifaların, DP'ye ise yeni katılımların olması partide morallerin artmasına neden olmuştur. 26 Mart'ta Ali Fuat Cebesoy, 27 Mart'ta da Sinan Tekelioğlu CHP'den istifa etmişler ve DP saflarına geçmişlerdir.⁷¹ Bu arada Askeri Yargıtay İkinci Başkanı Korgeneral Fahri Belen'de ordudan ayrılarak DP saflarına katılmıştır.⁷² Yargıtay Başkanı Halil Özyörük de 20 Nisan'da görevinden istifa ederek DP'den bağımsız milletvekili adaylığını açıklamıştır.⁷³ DP asker ve yargıdan üst düzey kişilerin partiye katılımı ile güçlenmeye devam etmiştir.⁷⁴

MP'nin Onursal Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak uzun süredir tedavi gördüğü hastanede 10 Nisan'da vefat etmiştir. Mareşalin ölüm haberinin İstanbul ve Ankara radyolarından verildikten sonra müzik yayınına geçilmesi ise halkta büyük tepkiye neden olmuş, üniversiteli gençler radyoevi önünde protesto gösterileri yapmışlar, böylece müzik yayını sona ermiştir.⁷⁵ Hükümetin, Mareşalin ölümüne bu şekilde saygısız davranışı seçimler öncesi CHP'ye olumsuz etki yapmıştır. MP ise önce kurucularından Kenan Öner'in ölümü, sonrasında General Sadık Aldoğan'ın 24 Mart'ta Meclis tarafından yasama dokunulmazlığının kaldırılması, ertesi gün de hapsedilmesi ve şimdi de Fevzi Çakmak'ın ölümüyle sarsılmış, bu durum da en çok DP'nin oylarının artmasına neden olmuştur.⁷⁶

Partilerin illerdeki aday tespitleri devam ederken neticelenen illerin aday listeleri gazetelere yansımıştır.⁷⁷ DP'nin illerdeki aday tespitlerinin belirlenmesinden sonra listeler %20 Genel Merkez kontenjanının eklenmesi için Ankara'ya gönderilmiştir.⁷⁸ Bu arada partiler milletvekili listelerini yayınlanmaya başlamışlardır. 22 Nisan'da CHP milletvekilleri listesini ilan etmiş ve 160 küsur mevcut milletvekili listeye girememiştir.⁷⁹ 22 ilde 205 adayla seçimlere katılacak olan MP'nin aday listeleri 23 Nisan'da açıklanmıştır.⁸⁰ DP'nin aday listesi ise 24 Nisan'da açıklanmıştır. DP listelerinde Yargıtay Başkanı Halil Özyörük, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Edip Adıvar, Suat Hayri Ürgüplü, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Baha Koldaş, Cihat Baban ve Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik gibi 8 bağımsız adaya yer verilmiştir. İki yerden aday gösterilenlerin sayısı ise 8'dir.⁸¹

Celal Bayar, partisinin milletvekili aday tespitlerini belirleme çalışmaları esnasında Başbakan Şemseddin Günaltay ile 18 Nisan'da bir görüşme yapmıştır.⁸² Bu görüşmeden sonra Bayar, 19 Nisan'da bir beyanatta bulunmuştur. Bayar beyanatında, 1950 seçimlerinin memleketin siyasi hayatında müstesna bir ehemmiyeti olacağını belirtmiş ve

70 Nadir Nadi, "Şiddet politikası", *Cumhuriyet*, 06.04.1950, s. 1, 3.

71 "Seçimler arifesinde C.H. partisinden istifalar", *Cumhuriyet*, 27.03.1950, s. 1,3; "Gl. Ali Fuad Cebesoy C.H.P. den istifa etti", *Zafer*, 27.03.1950, s. 1, 6; "Cebesoy'un istifası şaşırtıcı bir tesir yaptı", *Cumhuriyet*, 28.03.1950, s. 1, 3.

72 "Gl. Fahri Belen D.P. ye Girdi", *Zafer*, 07.04.1950, s. 1, 6.

73 "Halil Özyörük D.P. aday listesinde yer aldı", *Cumhuriyet*, 21.04.1950, s. 1, 4.

74 "Yargıtay başkanı (D.P.) yi niçin tercih ettiğini açıkladı", *Cumhuriyet*, 15.04.1950, s. 1

75 "Mareşal Fevzi Çakmağı dün sabah kaybettik", *Cumhuriyet*, 11.04.1950, s. 1,3.

76 Mahmut Goloğlu *age.*, s. 395, 401.

77 "Partilerin şehrimizde gösterdikleri adaylar", *Cumhuriyet*, 10.04.1950, s. 1, 3; "Partilerin seçim hazırlığı", *Cumhuriyet*, 13.04.1950, s. 1, 3.

78 "Parti merkezlerinden gösterilecek adaylar", *Cumhuriyet*, 17.04.1950, s. 1, 3.

79 "C.H.P. nin Namzet Listesi İlan Edildi", *Zafer*, 23.04.1950, s. 1, 6.

80 "M.P. nin aday listeleri ilan edildi", *Cumhuriyet*, 24.04.1950, s. 1, 4.

81 "Demokrat partinin aday listesi dün ilan edildi", *Zafer*, 24.04.1950, s. 1.

82 "Başbakan-Celal Bayar mülakatı", *Cumhuriyet*, 19.04.1950, s. 1, 3.

seçimlerin ya tam manasıyla memlekette millet iradesine dayanan bir idarenin kurulmasına temel olacağını veyahut memleketi yeniden siyasi buhrana sürükleyeceğini ifade etmiştir. Bayar konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Geçmişte 1950 seçimlerinin eşine rastlamak mümkün olmadığı gibi gelecekteki seçimlerin de bu derece ehemmiyeti ve nezaket arz edeceği ihtimalini kabul etmek zordur. Bu hakikati bütün şumulüyle takdir eden D. Parti, 1950 seçimlerinin tam bir huzur ve sükün içinde cereyan etmesini temine çalışmayı, bilhassa son aylardaki faaliyetlerin esası olarak kabul etmiş bulunmaktadır. Biz anlıyoruz ki, memleket içinde türlü istikametlerde çalışan muhtelif kuvvetler zararlı maksatlarının istihsalı için bu seçim devresini bulunmaz bir fırsat addedecekler ve bütün gayret ve faaliyetlerini bu devrede huzur ve sükunun ihlali noktasında teksif edeceklerdir. (...) Son zamanlarda husule gelen bazı hadiselerin manası üzerinde ehemmiyetle durulmak mecburiyeti vardır. Mukaddes mefhumların nasıl istismar edilmekte olduğu ve milli vicdanda yer etmiş duyguların adı politika oyunlarına ne surette alet edilmek istendiği meydandadır. Memleketimizde emniyet ve istikrarı bozmak ve kanun otoritesini yıkmak yolundan maksatlarını istihsale çalışan dış cereyanların son hadiselerdeki tesirleri de aşikârdır. Görülüyor ki sağdan ve soldan gelen tehlikeli cereyanlar bir mecrada birleştirilmek isteniyor. (...) Emniyet ve nezaketine işaret ettiğim şu seçim devresinde milli birliği tehdit ve halkımızın huzur ve emniyetini ihlal edebilecek her teşebbüsü bütün kuvvetiyle karşılamağa çalışmakta beraber partimiz, bu gibi zararlı ve tehlikeli cereyanları önleyerek seçimlerin kanuni hudutlar içinde sükun ve emniyetle yapılmasını temin yolunda hükümetin sarf edeceği gayretlere müzaheret etmediği de hem bir vatan borcu hem de kendi kuruluşundaki gayenin tabii bir neticesi telakki edecektir.”⁸³

Bayar'ın açıklama yapmasına Başbakan ile yapmış olduğu görüşme ve Fevzi Çakmak'ın cenaze merasiminde sağ ve sol fikirli göstericilerin olay çıkarması etkili olmuştur.⁸⁴

Seçim çalışmalarının başında seçim rüzgârını arkasına alan DP kurucuları kuruluşundan itibaren halkla yüz yüze iletişime çok büyük önem vermiş ve ülkeyi adım adım gezmişlerdi. Bu durum halk nezdinde etkili olmuş, DP kurucuları ve milletvekillerinin halktan biri olduğu kanaatinin oluşmasını sağlamıştı. İl ve ilçe kongreleri amacıyla çeşitli il ve ilçelere giden ve geçtikleri köy ve kasabalarda durarak halkla yüz yüze iletişim kuran DP liderleri halktan oluşan bu kanaati daha da pekiştirmişlerdir. 24 Nisan'da da DP'nin milletvekili listesinin açıklanmasından sonra DP Genel İdare Kurulu üyeleri, 25 Nisan'da toplanarak 26 Nisan'dan sonra yapacakları seyahatlerin programını tespit etmişler ve yoğun bir seçim programını başlatmışlardır⁸⁵.

Refik Koraltan ise 26 Nisan'ı beklemeden 25 Nisan'da Bartın ilçe teşkilatının tertip ettiği açık hava toplantısına DP'nin Zonguldak adayları ile birlikte katılmış ve bir konuşma yapmıştır. Koraltan konuşmasında asıl gayelerinin memlekette hakiki demokrasi rejimini gerçekleştirmek olduğunu söylemiş ve 14 Mayıs gününün en büyük bayram günü olacağını, demokrasi güneşinin Türk dünyasını aydınlatacağını ve onu layık olduğu saadete kavuşturacağını ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda ise “Tarihimizde bir defacık olsun millet reyini ile iktidarı değiştireceğiz. Allah muinimiz olsun” demiştir.⁸⁶ 26 Nisan'da Zonguldak'ta bir açık hava toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıya Refik Koraltan beraberinde Zonguldak milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu ve DP'nin Zonguldak aday listesinde yer alan diğer isimler katılmıştır. Yapılan konuşmalar içinde en etkilisi hiç kuşkusuz İncealemdaroğlu'nun yaptığı konuşmadır. İncealemdaroğlu, konuşmasında işçilere seslenmiş ve Zonguldak'ta bulunan iktisadi devlet teşekküllerinin başındaki görevlilerin Türk halkının alın teri ile kazandığı ve devlete vergi olarak verdiği paralarla kurulan teşekküllerin bütün sermayelerini Halk Partisi uğruna vicdanları sızlamadan harcadıklarını söylemiştir. Konuşmasının devamında bu yetkiyi onlara kimin verdiğini sormuş ve bunca köşkler, binalar karşısında maden işçisinin dünyanın en ağır iş şartları

83 “Son günlerin hadiseleri etrafında Celal Bayar Demokrat Parti görüşünü açıkladı”, *Zafer*, 20.04.1950, s. 1,6.

84 Abidin Daver, “İnkılâbı korumak için milli birlik”, *Cumhuriyet*, 21.04.1950, s.1, 3.

85 “D.P. Listesi Büyük Bir Memnunluk Yarattı”, *Zafer*, 26.04.1950, s. 1,6.

86 “Bartın'da Dün Büyük Bir Miting Yapıldı”, *Zafer*, 26.04.1950, S. 1, 6.

içinde bulunduğunu ve çoğunluğunun veremin pençesinde olan Havza işçileri için neden bir sanatoryumun yapılmadığını sormuştur. Yine işçi sıhhat tesislerinin de yetersiz olduğunu belirtmiştir. Son konuşmacı olan Refik Koraltan da iktidar partisinin üç milyar liralık borç yekûnu ile bir mali perişanlık içinde bulunduğunu belirtmiş ve konuyu dış politikaya getirmiştir. Demokratların iktidarında Birleşmiş Milletlerle birlikte hareket edileceğini belirtmiştir. Konuşmasının sonunda ise “köylüler, dertli vatandaşlar, işçiler, memurlar, cefakâr kardeşler müsterih olunuz. Tarihte büyük eserler yaratan milletimiz şimdi içinde bulunduğumuz medeni inkılâbı 14 Mayıs’ta zafere ulaştıracaktır. O gün yurdun en mesut günü, hepimizin kurtuluş günümüz ve en büyük bayramı olacaktır” demiştir.⁸⁷

DP’nin açık hava toplantıları 26 Nisan’dan itibaren tüm yurda yayılmıştır.⁸⁸ Celal Bayar; Bolu, Kastamonu, Sinop ve Samsun’u kapsayan 6 gün sürecek olan bir seçim seyahatine çıkmıştır.⁸⁹ Bayar, Ankara-Bolu güzergâhındaki yerlerde sık sık kendini karşılayan halkla bir araya gelmek için aracında inerek halkla doğrudan buluşma gerçekleştirmiştir. Bayar; Ayaş, Beypazarı, Nallıhan’da küçük konuşmalar yaptıktan sonra Bolu hududunda Köstebek nahiyesi halkı onu cipinde indirerek köy meydanına götürmüştür. Kısa bir konuşmadan sonra Göynük’e ulaşmış ve burada kendisini karşılayan kalabalığa seslenmiştir. Konuşmasında seçimlerde oy kullanılmasının öneminden bahsetmiş, DP’nin demokrasi yolu ile halkın iradesinin tecelli ettirmeğe ve bu suretle de milletçe özlenen refah ve saadeti elde etmeğe çalıştığını, milletin DP’ye oyunu verir ve iktidara getirirse hükümetin çalışmalarını milletin arzusuna göre gerçekleştireceklerini söylemiştir. Göynük’ten sonra Mudurnu’ya gelmiş ve orada da DP ilçe merkezinde bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında kendilerinin olmayacak şeyleri vaat etmediklerini, ancak vaat ettikleri her şeyi de yerine getireceklerini belirtmiştir. Konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Onlar su, elektrik işini halledeceğiz diyorlar ve bir takım yüz milyonlardan bahsediyorlar. (...) Biz bu memlekette her vatandaşın alını yüksek olarak yürümesini, hükümete iştirakını isterken jandarma hükümeti istemiyoruz. Bu memleketin bankalarında yatan yüz milyonlarca lira vardır. Bunlar iş emniyeti göremediklerinden iş sahasına çıkamıyorlar. Memlekete ecnebi sermaye de giremiyor. Çünkü emniyet yoktur. D.P. işbaşına gelince bunlar da ortadan kalkacak ve vatandaşlara geniş çalışma sahaları açılacaktır.”

Bayar konuşmasının sonunda şuan ki vergilerin adalete dayanmadığından bahsetmiş ve kendilerinin baştanbaşa ıslah edeceğini, koyulacak vergilerin de kazançla ayar edileceğini, DP’nin işbaşına gelir gelmez mali sahada çok büyük ıslah yapacağını söylemiştir.⁹⁰

Celal Bayar, 29 Nisan’da Bolu’da Cumhuriyet alanındaki toplantıda partili partisiz binlerce dinleyiciye konuşmuş, DP’nin mazisinden, 1946 seçimlerindeki usulsüzlüklerden bahsetmiş ve konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Dünü milletçe unutmaya hazırız. Dün gazetelerde okudum. Başbakan İstanbul’da verdiği nutukta vatandaşın emniyetle sandık başına gideceğini bildirmiştir. Bizim özlediğimiz budur. DP seçim meselesini bahis mevzuu ettiği zaman memleket namına hak aramıştır. Bu memleketin vatandaşları evinde, dükkânında kendi kazancı ile rahat rahat meşgul olmak istemektedir. Harp bitmiş, fakat sulh olmamıştır. Biz bütün Türk Milletinin müstakar bir hayat yaşamak hakkı olduğuna inanmaktayız. Milli birliğin tahakkuku politikamızdır. Bundan menfaat götmekteyiz. 1946’daki fenalıklar bir tarafa atılır, memur ve hükümet bitaraf işlerse memnun olacağız. Çünkü biz iddia ederiz ki memleketimizi herkesten fazla severiz. Yeni bir seçim kanunu çıkmıştır. Bunun seçim emniyetini sağlayacak kuvvette olduğunu ve kanun bakımından endişeye mahal olmadığını ve şu dakikaya kadar da şikâyetçi bulunmadığını ifade edecek durumdayız. Seçimi idare edecek cihazın etrafında idari

87 “Zonguldak D.P. Siyasi Toplantısı”, *Zafer*, 27.04.1950, s. 1, 6.

88 “Bolunun Seden İlçesinde Dünkü D. Parti Mitingi”, *Zafer*, 27.04.1950, s. 1; “Partilerde”, *Zafer*, 27.04.1950, s. 3; “D.P. nin Ankara’da Yaptığı Açık Hava Toplantıları”, *Zafer*, 29.04.1950, s. 1; “D.P. nin Haymana Mitingi”, *Zafer*, 29.04.1950, s. 1.

89 “Celal Bayar Bu Sabah 9 da Seçim Seyahatine Çıkıyor”, *Zafer*, 28.04.1950, s. 1, 6.

90 “Celal Bayar’ın İlk Seçim Nutku”, *Zafer*, 29.04.1950, s. 1, 6.

bir çember mevcuttur. Bu sözlerimle hiçbir şahsı itham etmiyorum. Fakat bazıları zihniyet tesiri ve itiyat saikasıyla bu kuvvette hoş görünmek için vazifelerini suiistimal edecek durumdadırlar. Şimdiye kadar ne olmuştur. Vaziyet 1946 seçimlerine nazaran daha ümit vericidir. Tek partiye karşı bir diğer parti çıkarmanın nifak olduğuna inananlar var. Şahit oldum ki bir kaymakam muhtarı çağırıyor: 'Köyünüze su getireceğiz, yardım yapacağız. Bunun karşılığında bize kaç rey sağlayabilirsin' diyor, o da 'Efendi bu para hangi beyin kasasından çıkacak. Millet parasını reye karşı mı vereceksin. Biz vicdanımızla rey kullanacağız. Vicdanla pazarlık olmaz.'⁹¹

Bayar, Bolu'dan sonra Düzce de de bir konuşma yapmıştır. 30 Nisan'da Kastamonu'daki açık hava toplantısında konuşan Bayar, yine 1946 seçimlerinden ve yeni seçim kanunundan bahsettikten sonra CHP'nin seçim beyannamesinin üzerinde durmuş ve mali politikasını eleştirdikten sonra ülkenin iflas tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu, hatta Marshall planı olmasaydı bu iflasın gerçekleşmiş olacağını söylemiştir. Bayar, konuşmasının devamında dış politika noktasında hükümetle aynı görüşte olduklarını belirtmiş ve bu sebeple kendilerine "muvazaa" diyecek bedbahtlar varsa onları da kendi hallerine bırakır geçer gideriz, diyerek kendilerini "muvazaa partisi" olarak itham eden MP'ye adeta cevap vermiştir.⁹² Bayar, Kastamonu'dan sonra Taşköprü'ye de uğramış, ardından geceyi Sinop'un Boyabat ilçesinde geçirmiştir. Boyabat'ta halka seslenen Bayar, yine 1946 seçimlerinden bahsetmiş, kendilerine muvazaa isnatlarını reddetmiş ve "Demokrasi köyden başlayarak meclise kadar gitmelidir. Biz, bu davayı böyle halletmek istiyoruz" demiştir.⁹³ Bayar, Boyabat'tan sonra Gerze'ye gitmiş, kısa bir konuşma yaptıktan sonra Samsun'a hareket etmiştir.⁹⁴ Samsun'a gelmeden önce Bafra'da da parti binasının penceresinde kısa bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında "DP zaferini şimdiden ilan ediyorum" dedikten sonra mücadelelerinin Milli Mücadelenin devamı olduğunu söylemiştir. Konuşmasının sonunda "Milli Mücadelenin askeri ve dış siyaset cepheleri zaferle neticelenmişti. Fakat güç olan hâkimiyeti kayıtsız, şartsız millete mal etmek keyfiyeti bugüne kadar tahakkuk ettirilemedi. Demokrat Parti işte bunu yapacak" demiştir.

Bafra'dan Samsun'a geçen Celal Bayar, 2 Mayıs'ta Samsun'da bir konuşma yapmıştır. Bayar, konuşmasında seçimlerden bahsetmiş ve hükümetin programsızlığından şikâyet etmiştir. Ardından işçi meselesine değinerek işçinin bugünkü durumda iktidarın vesayeti altında bulunduğunu, bütün medeni memleketlerde işçilerin kendi mukadderatlarını kendi ellerine aldıklarını söyledikten sonra DP'nin işçilere grev hakkı tanıyacağını ifade etmiştir. Celal Bayar, Samsun'dan sonra Çarşamba'ya gitmiş ve burada da bir konuşma yapmıştır. Bayar konuşmasında yine 1946 seçimlerinde yapılan yolsuzluklardan bahsetmiş, 1950 seçimlerinde ise bu zihniyette bir değişiklik olduğunu, ancak o zaman kullanılan metotların başka türüsünün açık ve kapalı olarak hala devam ettiğini söylemiştir. Bayar, Başbakanla yaptığı görüşmeye de değinmiş ve Başbakan'ın kendisine emniyetli bir seçim yaptıracağını vaat etmiş olsa da bazı yerlerde baskıların olduğunu ifade etmiş ve konu ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Bunlar için de vesika toplamaktayım. Ümit ediyorum ki, seçim cihazının yanı başında işleyen idarî cihazlarda artık bu sakatlıklara nihayet verilsin. Seçim bir partinin kazanması için yapılmaz. Seçimlerde şu veya bu zata sandalye temini için uğraşılmaz. Dürüst seçimi milletin hakikî iradesinin dürüst olarak tecellisinin âdet haline gelmesi için istiyoruz. Hükümeti bu yolda teyakkuza davet etmek vazifesi karşısındayız."

Celal Bayar konuşmasının sonunda memleketin mukadderatının 14 Mayıs'ta tayin edileceğini söyleyerek sözlerini bitirmiştir. Çarşamba'dan sonra Samsun'a gelen Bayar, oradan Çorum'a hareket etmiştir.⁹⁵ Yol güzergâhında Kavak, Havza ve Merzifon'a uğramıştır. Daha sonra İskilip'te yapılacak açık hava toplantısına katılmıştır.⁹⁶ Celal

91 "DP Başkanı, Başbakanın Seçim Emniyeti Teminatından Memnun", *Yeni İstanbul*, 30.04.1950, s. 1.

92 "C. Bayar, Kastamonu'da mali politikayı tenkit etti", *Cumhuriyet*, 01.05.1950, s. 1, 3.

93 "Celal Bayar Samsunda", *Cumhuriyet*, 02.05.1950, s. 1, 3.

94 "Celal Bayar'ın seyahati", *Akşam*, 02.05.1950, s.1.

95 "Yurtta seçim için söylenen nutuklar", *Cumhuriyet*, 03.05.1950, s.1, 4.

96 "Celal Bayar İskilip'te", *Milliyet*, 04.05.1950, s.1.

Bayar, 4 Mayıs'ta Ankara'ya dönmüştür. Ankara'da Bayar'ın başkanlığında Genel İdare Kurulu toplanmış ve seçim beyannamesine son şeklini vermiştir.⁹⁷

Seçim beyannamesine son şekli verildikten sonra Celal Bayar, doğu illerini kapsayan bir seçim gezisine çıkmıştır. 5 Mayıs'ta uçakla Diyarbakır'a gitmiştir. Bayar'ın doğu programında Diyarbakır, Elazığ ve Erzurum vardır.⁹⁸

Celal Bayar, Diyarbakır'da yaptığı konuşmada Diyarbakır'ın tarih ve kültür hayatımızdaki önemini belirtmiş, memleket evlatları arasında şarklı ve garplı farkı bulunmadığını ifade etmiştir. Diyarbakır'ın tek parti iktidarı döneminde kültür sahasında geri bırakıldığını belirten Bayar, Atatürk'ün son arzuları arasında Doğu'da bir üniversite kurulması olduğunu, bu sebeple DP'nin şarkta bir üniversite kurmak kararında olduğunu dile getirmiştir⁹⁹. Konuşmasında hayat pahalılığına ve bütçenin yetersizliğine de temas eden Bayar, ülkenin borcunun iki milyarı geçtiğini, üretimin arttırılmadığı için vatandaşın gelirinin yükseltilemediğini, hükümetin sadece vergileri yükseltmek yolunu tuttuğunu söylemiştir. Bayar, DP iktidara geçip programını tatbik edince memleketin mesut neticeler alacağını belirttiikten sonra seçim mevzusuna değinmiştir. Konuşmasının sonunda Bayar, partililerce omuzlara alınarak belediye önüne kadar getirilmiştir.¹⁰⁰

Diyarbakır'dan Elazığ'a geçen Celal Bayar, burada büyük bir coşku ile karşılanmış, Halkevi önünde binlerce Elazığlı'nın katıldığı açık hava toplantısında bir konuşma yapmıştır. Bayar, konuşmasında yeni seçim kanununun bazı aksaklıklarına rağmen Demokrat Partinin eseri olduğunu belirtmiş ve bazı yerlerde idarecilerin usulsüzlüklerine değinmiştir. Konuşmasının devamında Başbakanın kendisine seçim emniyeti noktasında teminat verdiğini de hatırlatarak idarecileri hizaya gelmeye davet etmiş ve şunları söylemiştir:

“Maziye perde çekmeye hazırız. İstikbal emniyet altına alınmalıdır. Millet menfaati bizim esas gayemizdir. Vatandaş, istediğini iktidara getirebilmek kudretine haiz olmalıdır. Millet, icabında reyleriyle iktidarı düşürebilmelidir. Bize karşı yapılan çirkin itiraflar, çirkin ithamlar karşısında hakkımızı koruyoruz. Ferdi hürriyet kanun çerçevesinde emniyette olmalıdır. Partimiz vatani kül halinde tanıyor. Doğu, batı bilmiyoruz. Kanunlar adaletle tatbik edilmelidir.”

Celal Bayar, konuşmasında doğu illerinin kültür ve toprak reformu üzerinde partilerinin ehemmiyetle durduğunu, doğuda üniversite açılmasının öz umdelerinden olduğunu belirterek mülkiyet esaslarına taarruz etmeden çiftçiyi toprak sahibi kılma yolunda adımlar atacaklarını söyleyerek partilerine “Türk milleti emniyet ederse bütün vaatleri bir senet kabul ederek tatbik etmek bizim borcumuzdur” demiştir.¹⁰¹ Konuşmasını “Bugünkü halinizden memnun iseniz oylarınızı iktidara, değilseniz bize veriniz” diyerek tamamlamıştır.¹⁰²

Hava muhalefetinden dolayı 7 Mayıs Pazar günü Erzurum'da yapılacak açık hava toplantısına katılamayan Bayar, İnönü'nün memleketi Malatya'ya gelmiş ve Erzurum'da yapacağı konuşmasını Malatya DP il binasında yapmıştır. Konuşmasında bu ziyaret programında Malatya'nın bulunmadığını belirtmiş ve DP'nin seçim beyannamesinin yayınlanacağını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında İnönü'nün Biga'da DP'ye doğrudan doğruya hücum etmesi ve “Vatandaşların birbirlerine hor bakmalarına Demokrat Parti sebep oluyor” sözlerine cevap niteliğinde sözler söylemiştir. Celal Bayar, İnönü, “bir havari edasıyla, bir melek sedasıyla dolaşiyor” dedikten sonra İnönü'nün memlekette kardeşlik, partiler arasında dostluk ve iyi geçinme propagandası yaptığını ancak bu tavsiyelerini DP'lilere değil kendi yakın dostlarına ve üyelerine yapması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰³ Konuşmasında “Sevgili vatandaşlarım sizin ıstıraplarınızı anlayanlara vekâlet veriniz” dedikten sonra diğerlerinin Ankara'ya gidip kendilerini

97 “Ankara'ya Dönen Bayar Bu Günlerde Erzurum'a Gidecek”, *Hürriyet*, 05.05.1950, s. 1; “Celal Bayar Ankara'da”, *Cumhuriyet*, 05.05.1950, s. 1.

98 “Celal Bayar Dün Erzurum'a Gitti” *Cumhuriyet*, 06.05.1950, s. 1.

99 “Celal Bayar Dün Diyarbakır ve Elazığ'da Konuştu”, *Vatan*, 07.05.1950, s.1.

100 “Celal Bayar Diyarbakır ve Elazığ'da nutuk söyledi”, *Akşam*, 07.05.1950, s.1, 2.

101 “Celal Bayar'ın Nutku”, *Yeni İstanbul*, 07.05.1950, s.1.

102 “Celal Bayar Elazığ'da Dün Bir Konuşma Yaptı”, *Cumhuriyet*, 07.05.1950, s. 1, 3.

103 “Bayar'ın Malatya Nutku”, *Zafer*, 08.05.1950, s. 1.

unutacaklarını söylemiştir. Konuşmasını “Sayın Malatyalılar, bugünkü gidişten, idareden ve hayattan memnunsanız Halk Partisine rey vermekte tereddüt etmeyiniz, değilseniz yapacağınız mühim bir vazife vardır. Ben sizi o vazifenin ifasına Demokrat Partiye davet ediyorum. Allah muinimiz olsun.” diyerek tamamlamıştır.¹⁰⁴

Malatya'dan Maraş üzerinden 8 Mayıs'ta Adana'ya gelen Celal Bayar, Adana'da saat 09.00'da Kuruköprü Çeşme Meydanı'ndaki açık hava toplantısında bir konuşma yapmıştır. Bayar konuşmasında dört senenin mücadelesi sonucunda seçimleri emniyete alan bir kanunu çıkarttıklarını belirtmiş, 1946 seçimleriyle 1950 seçimleri arasında bir mukayese yapmış, bilahare sözü su mevzuuna getirmiş ve şunları söylemiştir:

“Bütün ileri memleketlerde su politikası halledilmiştir. Hâlbuki bizde durum tamamen menfidir. Kuvvetli bir yağmur yağsa, dağlarda kar erise akla derhal feyzan, seylap vakaları gelir. Hâlbuki su denildiği zaman istihsalatı arttırmak, ucuz ve bol enerji sağlamak, milletin sıhhatini korumak gibi müspet neticeler düşünülmalıdır. Su bizim memleketimizde bir felakettir. Bu felaket üstelik köylümüzün mezruatını da silip süpürür. Bu memlekette su politikasını bir an evvel tahakkuk ettirmek milli vazifelerimizin başında gelir. Ben 12 sene evvel iş başında iken ele alınan bu ana dava bugün yerinde saymaktadır. Bir dava 12 senede bitmez de bir asırda mı biter? Baştakiler, biz bu davayı hallederiz demeliydiler. Yoksa başkasına kusur atfedilmekle vazife yapılmış sayılmaz.”¹⁰⁵

8 Mayıs'ta Ankara'ya dönen Celal Bayar, 9 Mayıs'ta Bursa ve İnegöl'deki açık hava toplantılarına katılmak için Bursa'ya hareket etmiş ve Bozüyük'te bir konuşma yapmıştır. Bursa sınırına girişte hemşerileri tarafından coşkun bir şekilde karşılanan Bayar, İnegöl'de bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, İnönü'nün Bursa'daki nutkunda kendilerine sorduğu soruya cevap verircesine “Bursa'da benden sual sormuşlar cevap bekliyorlarmış. Bizim kimseye, ama hiç kimseye ne kadar kudret sahibi olursa olsun cevap vermeğe mecburiyetimiz yoktur. Hesap vermek için mecburiyetimiz vardır. O da, ancak büyük Türk milletine. Bize ancak Türk milleti sual sorar ve biz de ona cevap vermeği vazife biliriz. Bu vazifemizi de her fırsatta yapmaktayız ” demiştir. Konuşması çoğunlukla tezahüratlarla kesilmiş ve daha sonra İnegöl'den Bursa'ya gelmiş, omuzlara alınarak DP il binasına götürülmüştür. DP'nin Bursa milletvekili adayı olan Celal Bayar, konuşmasında bütçenin durumundan bahsetmiş ve kendisinin 1946'da meclis müzakerelerinde bütçenin ağırlığından bahsettiğini ve takip olunan mali siyasetin hayatı ağırlaştırmakta başlıca sebep olduğunu ileri sürdüğünü, fakat kimseye söz anlatamadığını ifade etmiştir. Bayar, “O zaman da bize, büyük bir ordu besliyoruz, denildi”, kahraman Türk milletinin ordusuna her zaman en büyük fedakârlığı yapmaktan çekinmediğini ve çekinmeyeceğini belirttiikten sonra milyarı aşan bütçenin orduya mı, yoksa sivil ihtiyaçlara mı daha fazla harcadığını bazı mütehasıs arkadaşları ile birlikte araştırdıklarını ve “Bütçedeki artış nispeti sivil ihtiyaçlarda %425 olmasına rağmen askerî ihtiyaçlarda ancak %271” olduğunu gördüklerini söylemiştir. Bayar, konuşmasında bütçe açığına da değinmiş ve 7 Eylül kararlarını şiddetle eleştirmiştir. 7 Eylül kararları yüzünden 1946'dan 1949 yılı sonuna kadar Avrupa'dan ithal edilen malların bedellerinin farkı olarak harice 790 milyon liranın akıp gittiğini ifade etmiştir. Harici borçlara da 300 kûsur milyon lira fazla ödemek mecburiyeti hâsıl olduğunu söylemiştir. Ayrıca paranın kıymetinin düşürülmesi yüzünden hayat pahalılaştığı için de memurların maaşına da yaklaşık 35 milyon lira zam yapıldığını sözlerine ilave etmiştir. Celâl Bayar seçim meselelerine de değinmiş ve vatandaşlardan sandık başına gitmelerini istemiştir. Şiddet politikası ile ilgili olarak da, memlekette şiddet politikasından bahsedenler bizzat kendilerini aldatmış oluyorlar dedikten sonra “burada görüyorum ki 30 binden çok fazla vatandaşa hitap etmekteyim. Soruyorum sizlere, ne için geldiniz? Nasıl geldiniz? Sizi buraya gelmek için zorladılar mı? Size bir mükâfat vadeden oldu mu?” şeklinde sorular sormuştur. Kendisini dinlemeye gelen 40 bine yakın Bursalı hemen hemen hep bir ağızdan “hayır” diye cevap vermişlerdir. Bayar konuşmasını şu sözlerle tamamlamıştır:

104 “Celal Bayar Dün Erzurum'a Gidemedi”, *Cumhuriyet*, 08.05.1950, s. 1, 3.

105 “Bayar'ın Adana'da Dünkü Nutku”, *Yeni İstanbul*, 09.05.1950, s. 1-2.

“Ben de biliyorum ki bu muazzam topluluk sadece vatan aşkı ile meydana gelmiştir. Bize henüz 3 yaşında olduğumuzu söylemişlerdi. Gene onların hesabıyla bugün çok şükür 4 yaşına basmış bulunuyoruz. Gene bize ‘Sarı Çizmeli Mehmed Ağa Partisi’ diyorlar. Aday listelerimizi tetkik edenler görürler ki liste içerisinden kolaylıkla fakat bugünkü hükümetten daha liyakatli olmak şartıyla beş tane hükümet kurulabilir. Bu memlekette birçok gizli irfan hazineleri vardır. Türk kadınları her gün Atatürk gibi yüzlerce Mustafa Kemaller doğurmaktadır. Bu Mustafa Kemallere halka hizmet için imkân verilmelidir. DP beş senelik mücadelesinde böyle bir imkân hazırlamakla bahtiyardır.”

Celal Bayar, Bursa’da yaptığı bu konuşmadan sonra İzmir’de yapacağı konuşma için Balıkesir’e hareket etmiştir. Bayar son açık hava toplantısını 10 Mayıs’ta İzmir’de gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶ 11 Mayıs seçim yasaklarının başladığı tarih olmasından dolayı DP’nin kurucuları, milletvekilleri ve milletvekili adayları açık hava toplantılarında son konuşmalarını 10 Mayıs’ta tamamlamış ve seçim gününü beklemeye başlamışlardır.

Kitle İletişim Araçları Yoluyla Seçim Çalışmaları

Demokrat Parti kuruluşundan itibaren başta Vatan gazetesi olmak üzere iktidar muhalifi gazetelerin desteğini görmüş, yıllar içinde bu destek daha da artmıştır. 30 Nisan 1949 tarihinde de kendi yayın organı olan Zafer gazetesi yayım hayatına başlamıştır. Seçim sürecinde ise yerel ve ulusal basından büyük ölçüde destek almıştır.¹⁰⁷

Zafer gazetesi başta olmak üzere Cumhuriyet, Vatan, Yeni Sabah, Akşam ve diğer gazeteler, seçim süresince DP’nin kongre ve seçim çalışmalarını okuyucuları ile paylaşarak, hem de köşe yazarlarının lehte yazıları ile DP’nin seçim propagandasını yapmışlardır. Yine DP’nin halka ulaşmasını istediği dokümanlar da gazeteler aracılığı ile halkla buluşturulmuştur. Bunların için de hiç kuşkusuz seçimlerde nasıl oy kullanılacağı ile ilgili doküman, seçim dönemi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Zafer gazetesi bu dokümanı 19 Nisan’da okuyucularla buluşturmuştur.¹⁰⁸ Yine DP’nin seçim çalışmasına kaynak olsun diye başlattığı eşya piyngosu ile ilgili ilan Zafer gazetesinin birinci sayfasında sık sık yer almıştır.¹⁰⁹

Seçim çalışmalarında açık hava toplantıları ve basın kadar hiç kuşkusuz afişlerinde önemli bir rolü olmuştur. DP kampanyasının bayrağı olarak Türk siyasal iletişim tarihine giren 1946 genel seçimlerinde kullandığı değişimi vurgulayan “Yeter! Söz Milletindir!” sloganlı seçim afişini 1950 yılındaki 14 Mayıs genel seçimlerinde de kullanmıştır.¹¹⁰ DP’nin klasikleşmiş sloganı “Yeter! Söz Milletindir!” eksenli temanın yaygınlaşmasında söz konusu sloganın yer aldığı afiş temel rol oynamış, bu seçimlere damgasını vurmuştur.¹¹¹

Yine 1950 Genel Seçimlerinde el ilanları da önemli bir propaganda aracı olmuştur. CHP’nin “Vatanı biz kurtardık” sloganına DP el ilanının birinde şu karşılığı vermiştir:

“Vatandaş,

CHP’liler ikide birde her yerde Vatanı biz kurtardık, Yunanlıları biz denize döktük diyorlar.

Biz DP’liler diyoruz ki:

Vatanın, Ayşe’sinin, Fatma’sının namusu için silaha sarılan Mehmetçikler Çanakkale’de, Dumlupınar’da, Sakarya’da 6 oklu bayrak altında çarpışmadılar. Mehmetçiğin boynunda o zaman CHP’nin hüviyet cüzdanı asılı değildi.

106 “Celal Bayar’ın sorulan suallere mukabelesi”, Cumhuriyet, 10.05.1950, s. 1, 4.

107 Hakkı Uyar, “Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri”, *Demokrasi Platformu Dergisi*, c.12 (38) 2023, s. 65.

108 “Oy verirken dikkat edeceğimiz noktalar”, *Zafer*, 19.04.1950, s. 1,6.

109 Vatandaş, *Zafer*, 07.03.1950, s.1.

110 Büşra Salman, *Demokrat Partinin Seçim Stratejilerinin Yazılı Basına Yansımaları (1950 Genel Seçimleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 66.

111 Necati Özkan, *Seçim Kazandıran Kampanyalar: Türkiye ve Dünyadan Örneklerle*, Mediacat Kitapları, İstanbul 2007, s. 32.

Bu nurlu günleri bizlere hediye edenler, nur içinde yatanlar CHP'nin 6 oklu bayrağı altında çarpışarak İnönü İnönü diyerek şehit olmadılar.

Onlar Şanlı ve Ayyıldızlı Türk Bayrağı altında Allah Allah diyerek kahpe düşmanı denize döktüler ve Vatanı kurtardılar.

DP bunu böyle bilir ve böyle söyler.

DP senin partindir"¹¹²

Kitle iletişim araçları içinde önemli bir yere sahip olan radyo yayınları yüz yüze iletişim kadar etkili olmasa da çok fazla insana ulaşması açısından önemli bir propaganda aracı olma görevini üstlenmiştir. 5545 sayılı seçim yasası en az beş seçim çevresinde aday göstermiş olanlara gün içinde 10 dakika, yirmiden fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasi partilere ise gün içinde iki defa olmak üzere konuşma hakkı tanımıştır. Partiler bu konuşma hakkını seçimden 10 gün önce başlamak üzere oy verme gününden 4 gün öncesine kadar 10 dakikalık propaganda hakkı olarak kullanmışlardır¹¹³. Bu sebeple de DP, 4 Mayıs'tan itibaren her gün iki defa hem Ankara hem de İstanbul radyolarında propaganda hakkını kullanmıştır. 4-10 Mayıs tarihleri arasında yapılacak Ankara ve İstanbul radyo konuşmalarında kura çekimi 25 Nisan'da yapılmıştır.¹¹⁴ Bu kuraya göre DP'nin radyo program saatleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: DP'nin Genel Seçimlerde Ankara ve İstanbul radyolarında konuşma saatleri

4 Mayıs 1950	18.00-18.10	18.50-19.00
	20.30-20.40	20.20-20.30
5 Mayıs 1950	21.15-21.25	18.50-19.00
	21.40-21.50	20.00-20.10
6 Mayıs 1950	19.50-20.00	18.20-18.30
	21.15-21.25	20.20-20.30
7 Mayıs 1950	18.00-18.10	19.20-19.30
	21.15-21.25	20.50-21.00
8 Mayıs 1950	18.30-18.40	20.10-20.20
	20.30-20.40	20.50-21.00
9 Mayıs 1950	18.00-18.10	18.50-19.00
	19.30-19.40	21.50-22.00
10 Mayıs 1950	18.00-18.10	20.20-20.30
	21.15-21.25	20.50-21.00

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi DP'li konuşmacılar ilk seçim konuşmasını Ankara radyosunda yaparken son seçim konuşmasını da yine Ankara radyosunda yapmıştır. Radyo'da konuşma yapan DP sözcüleri DP'nin niçin kurulduğunu, dört yıldır ülkenin demokrasisinin gelişmesinde ve hükümetin icraatlarına olan katkısından, hükümetin mali ve iktisadi politikasının yanlışlığından, DP iktidara geçince uygulanacak ekonomi

112 Hakkı Uyar, *agm.*, s. 66.

113 "Milletvekilleri Seçimi Kanunu", *Resmi Gazete*, S. 7438, (21.02.1950), s. 17804-17805.

114 "Radyolarda Yapılacak Parti Propagandaları İçin Kura", *Zafer*, 26.04.1950, s. 1, 6.

sisteminden bahsederek partilerinin seçim propagandasını yapmışlar ve halka çok sayıda vaatle bulunmuşlardır.¹¹⁵

Parti yayın organları ve bağımsız gazetelerin yanı sıra, afiş ve el ilanlarının ayrıca radyonun da 1950 seçim kampanyalarında kullanılması Türkiye için önemli bir dönüm noktası olmuştur.¹¹⁶ Demokrat Parti, radyo propagandası, afiş çalışmaları ve coşkulu açık hava toplantıları sonrasında 1950 seçimlerinin galibi olarak iktidara gelmiştir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yenedünya düzeninde Batı yanlısı bir siyasi çizgiyi benimseyen Türkiye, batı ülkelerinde olduğu gibi çok partili parlamenter demokratik rejime geçişin kaçınılmaz olduğunu anlamış, bir yandan batı güvenlik kaynaklarıyla işbirliğine giderken bir yandan da siyasal rejimini batı dünyası ile uyumlaştırmaya çalışmıştır. İşte bu şartlar Türk siyasal hayatına Demokrat Parti'yi kazandırmıştır.

CHP bünyesinden ayrılan ve Türk siyasal hayatına “Dörtlü Takrir” olarak giren bir ultimatoma ile yola çıkan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve M. Fuat Köprülü'den oluşan ekip, Demokrat Parti oluşumuna giden bir yolu açmışlardır. Ekibin kudretli lideri ve Atatürk'ün son Başbakanı olan Bayar, yeni oluşumun lideri olarak kararlı ve güçlü bir siyasi yürüyüş başlatmış, sonuçta da başarılı olunmuştur. 1946'da kurulan DP, antidemokratik seçim kanunu ve yöneticilerin usulsüzleri yüzünden hak ettiği oyu alamamışsa da CHP iktidarı için güçlü bir muhalefet olduğunu göstermiştir.

1946-1950 arası dönemde yürüttüğü etkili çalışmalarla iktidar partisine birçok alanda düzenleme yaptırtmayı başarmış, seçim kanununda değişiklik gerçekleştirmiş, kendi teşkilatlarını ve kadrolarını da olgunlaştırdıktan sonra 1950 seçimlerinin eşğine gelinmiştir.

DP, 1950 seçimlerine yürüttüğü propaganda çalışmaları ile oldukça hazırlıklı, kararlı, planlı ve programlı bir şekilde girmiştir. DP liderleri ve kadroları ülkeyi bir baştan bir başa karış karış gezerek etkili ve verimli bir seçim çalışması yürütmüşlerdir. Kitle iletişim araçları imkânlarını da çok iyi kullanan DP liderleri bilhassa halk kitleleriyle birebir buluşmaya büyük önem vermişlerdir. Sonuçta 1950 seçimlerinden büyük bir zaferle çıkan DP, Meclisin de büyük çoğunluğunu elde ederek tek başına hükümet kurmaya ve iktidar olmaya muvaffak olmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA., 490.1.0.0.5.27.17.

BCA., 490.1.0.0.6.28.7.

Resmi Kaynaklar

“Bakanlar Kurulu Kararı”, *Resmi Gazete*, S. 7477, (07.04.1950).

“Milletvekilleri Seçimi Kanunu”, *Resmi Gazete*, S. 6327, (06.06.1946).

“Milletvekilleri Seçimi Kanunu”, *Resmi Gazete*, S. 7438, (21.02.1950).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Birleşim: 1, Oturum: 1, C. 20, (01.11.1945).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Birleşim: 59, Oturum: 1, C. 24, (05.06.1946).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Birleşim: 72, Oturum: 3, C. 25, (24.03.1950).

115 “Partilerin radyo konuşmaları”, *Zafer*, 05.05.1950, s.1, 6; “Siyasi partilerin radyo konuşmaları”, *Akşam*, 05.05.1950, s.1; “Partilerin Radyo konuşmaları”, *Zafer*, 06.05.1950, s.1, 6; “Partilerin radyo ile yayınları”, *Cumhuriyet*, 06.05.1950, s. 1, 3.

116 Erol Çankaya, *İktidar Bu Kapağın Altındadır: Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 149.

İnceleme ve Araştırma Eserleri

- Balcı, M. (2018). "Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/2, 691-700.
- Çankaya, E. (2008). *İktidar Bu Kapağın Altındadır: Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Demirel, A. (2018). *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demokrat Parti Programı 1946*. (1946). İzmir: Fuar Postası.
- Doğaner, Y. (2013). *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Dokuyan, S. (2014). "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 151-169.
- Erer, T. (1963). *Türkiyede Parti Kavgaı*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Goloğlu, M. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Koçak, C. (2010). *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*. C.1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*. (2012). Ankara: TÜİK Matbaası.
- Özacun, O. (2002). "Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2, 205-233.
- Özkan, N. (2007). *Seçim Kazandıran Kampanyalar: Türkiye ve Dünyadan Örneklerle*, İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Salman, B. (2012). *Demokrat Partinin Seçim Stratejilerinin Yazılı Basına Yansıması (1950 Genel Seçimleri)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- TÜSİAD, (2001). *Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması*. C. 2, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Uyar, H.. (2023). "Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri". *Demokrasi Platformu Dergisi*, 12 (38), 52-85.
- Ülman, A. H. (1957). "21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 12 (01), 59-73.
- Zürcher, E. J. (1996). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazeteler

- "A. Menderes: DP Aydın İl Kongresinde Konuştu", *Yeni İstanbul*, 20.03.1950.
- "Ankara'ya Dönen Bayar Bu Günlerde Erzurum'a Gidecek", *Hürriyet*, 05.05.1950.
- "Bartın'da Dün Büyük Bir Miting Yapıldı", *Zafer*, 26.04.1950.
- "Başbakan-Celal Bayar mülakatı", *Cumhuriyet*, 19.04.1950.
- "Bayar, bugün konuşacak", *Cumhuriyet*, 26. 03,1950.
- "Bayar'ın Adana'da Dünkü Nutku", *Yeni İstanbul*, 09.05.1950.
- "Bayar'ın Malatya Nutku", *Zafer*, 8 Mayıs 1950.
- "Bolunun Seden İlçesinde Dünkü D. Parti Mitingi", *Zafer*, 27.04.1950.
- "C. Bayar, Kastamonu'da mali politikayı tenkit etti", *Cumhuriyet*, 01.05.1950.
- "C. Bayar'ın İstanbul'da Yaptığı Konuşmalar", *Zafer*, 03.04.1950.

- “Cebesoy’un istifası şaşkırtıcı bir tesir yaptı”, *Cumhuriyet*, 28.03.1950.
- “Celal Bayar Ankara’da”, *Cumhuriyet*, 05.05.1950
- “Celal Bayar Ankara’dan uçakla Adana’ya gitti”, *Cumhuriyet*, 19.03.1950.
- “Celal Bayar Antep’te seçim nutkunu söyledi”, *Cumhuriyet*, 21.03.1950.
- “Celal Bayar Bu Sabah 9 da Seçim Seyahatine Çıkıyor”, *Zafer*, 28.04.1950.
- “Celal Bayar Diyarbakır ve Elazığ’da nutuk söyledi”, *Akşam*, 07.05.1950
- “Celal Bayar Dün Çankırı’da Yeni Bir Konuşma Yaptı”, *Zafer*, 06.04.1950.
- “Celal Bayar Dün Diyarbakır ve Elazığ’da Konuştu”, *Vatan*, 07.05.1950
- “Celal Bayar Dün Erzurum’a Gidemedi”, *Cumhuriyet*, 08.05.1950.
- “Celal Bayar Dün Erzurum’a Gitti” *Cumhuriyet*, 06.05.1950.
- “Celal Bayar Elazığ’da Dün Bir Konuşma Yaptı”, *Cumhuriyet*, 07.05.1950.
- “Celal Bayar İskilip’te”, *Milliyet*, 04.05.1950.
- “Celal Bayar Konya’ya Vardı”, *Yeni İstanbul*, 26.03.1950.
- “Celal Bayar Samsunda”, *Cumhuriyet*, 02.05.1950.
- “Celal Bayar’ın Adana’da dün söylediği nutuk”, *Cumhuriyet*, 06.03.1950.
- “Celal Bayar’ın İlk Seçim Nutku”, *Zafer*, 29.04.1950.
- “Celal Bayar’ın Nutku”, *Yeni İstanbul*, 07.05.1950.
- “Celal Bayar’ın seyahati”, *Akşam*, 02.05.1950.
- “Celal Bayar’ın sorulan suallere mukabelesi”, *Cumhuriyet*, 10.05.1950
- “C.H.P. Grubunun seçimler için kararı”, *Cumhuriyet*, 22.03.1950.
- “C.H.P. nin Namzet Listesi İlan Edildi”, *Zafer*, 23.04.1950.
- Daver, A. “İnkılâbı korumak için milli birlik”. *Cumhuriyet*, 21.04.1950.
- “Demokrat Parti Başkanı Dün Eskişehir’de Konuştu”, *Yeni İstanbul*, 17.03.1950.
- “Demokrat Parti Bursa İl Kongresi”, *Yeni İstanbul*, 20.03.1950.
- “Demokrat Parti Genel Başkanı Dün Konya’da Bir Nutuk Söyledi”, *Yeni İstanbul*, 27.03.1950.
- “Demokrat Parti İstişare Kongresi Toplandı”, *Yeni İstanbul*, 08.01.1950.
- “Demokrat Parti Sözcüsü, Hükûmete Şiddetle Hücum Etti”, *Yeni İstanbul*, 10.01.1950.
- “Demokrat Partinin aday listesi dün ilan edildi”, *Zafer*, 24.04.1950.
- “Demokrat Partinin Siyasi Toplantısı” *Yeni İstanbul*, 27.02.1950.
- “Demokrat Partinin Yayınladığı Tebliğ”, *Yeni İstanbul*, 13.01.1950.
- “Demokratların Bartın Mitingi” *Zafer*, 30.03.1950.
- “Dün yapılan Demokrat Parti il kongreleri”, *Cumhuriyet*, 20.03.1950.
- “D.P. Ankara il kongresi dün toplandı”, *Yeni İstanbul*, 13.03.1950.
- “D.P. Ankara ve Trabzon kongreleri”, *Cumhuriyet*, 13.03.1950.
- “DP Başkanı, Başbakanın Seçim Emniyeti Teminatından Memnun”, *Yeni İstanbul*, 30.04.1950.
- “DP Genel Başkanı Bir Nutuk Söyledi”, *Yeni İstanbul*, 1 Nisan 1950.
- “D. Partinin Seçim Kampanyası Yarın İzmir’de Başlayacak” *Cumhuriyet*, 28.01.1950.

- “D.P. İl kongresi toplanıyor, *Cumhuriyet*, 15.03.1950.
- “D.P. İstanbul Başkanı Esad Çağa istifa etti”, *Cumhuriyet*, 28.02.1950.
- “D.P. İstanbul teşkilatındaki anlaşmazlık”, *Cumhuriyet*, 09.03.1950.
- “D.P. Listesi Büyük Bir Memnunluk Yarattı”, *Zafer*, 26.04.1950.
- “DP Mersin ve Adana İl Kongresi Yapıldı”, *Yeni İstanbul*, 06.03.1950.
- “D.P. nin Ankara’da Yaptığı Açık Hava Toplantıları”, *Zafer*, 29.04.1950.
- “D.P. nin Haymana Mitingi”, *Zafer*, 29.04.1950.
- “Eskişehir’de Müthiş Bir Sel Felâketi”, *Zafer*, 07.03.1950.
- “Gl. Ali Fuad Cebesoy C.H.P. den istifa etti”, *Zafer*, 27.03.1950.
- “Gl. Fahri Belen D.P. ye Girdi”, *Zafer*, 07.04.1950.
- “Halil Özyörük D.P. aday listesinde yer aldı”, *Cumhuriyet*, 21.04.1950.
- “İki Parti Ege’de Seçim Mücadelesine Başladı”, *Cumhuriyet*, 30.01.1950.
- “İzmir Demokratları dün yaptıkları toplantı”, *Cumhuriyet*, 26. 03,1950.
- “45.000 Eskişehirli Evsiz Kaldı”, *Zafer*, 08.03.1950.
- “Mareşal Fevzi Çakmağı dün sabah kaybettik”, *Cumhuriyet*, 11.04.1950.
- “Meclis Dün Gece Fesih Kararı verdi”, *Cumhuriyet*, 25. 03,1950.
- “Meclis, 24 Martta Kendi Kendini Feshedecek” *Yeni İstanbul*, 18.03.1950.
- Dıranas, M. “Bayar’ın Son Nutku ve Karma Kabine” *Zafer*, 28.03.1950.
- “M.P. nin aday listeleri ilan edildi, *Cumhuriyet*, 24.04.1950.
- Nadi, N. “Şiddet politikası”. *Cumhuriyet*, 06.04.1950.
- “Ordu’da D.P. Lehine Büyük Tezahürat”, *Zafer*, 25.03.1950.
- “Oy verirken dikkat edeceğimiz noktalar”, *Zafer*, 19.04.1950.
- “Parti merkezlerinden gösterilecek adaylar”, *Cumhuriyet*, 17.04.1950.
- “Partilerde”, *Zafer*, 27.04.1950.
- “Partilerin radyo ile yayınları”, *Cumhuriyet*, 06.05.1950.
- “Partilerin radyo konuşmaları”, *Zafer*, 05.05.1950.
- “Partilerin radyo konuşmaları”, *Zafer*, 06.05.1950.
- “Partilerin seçim hazırlığı”, *Cumhuriyet*, 13.04.1950.
- “Partilerin şehrimizde gösterdikleri adaylar”, *Cumhuriyet*, 10.04.1950.
- “Radyolarda Yapılacak Parti Propagandaları İçin Kura”, *Zafer*, 26.04.1950.
- “R. Koraltan Zonguldak’ta”, *Zafer*, 29.03.1950.
- “Seçimler arifesinde C.H. Partisinden istifalar”, *Cumhuriyet*, 27.03.1950.
- “Seçimlere dair C. Bayar’ın demeci”, *Cumhuriyet*, 18.03.1950.
- “Siyasi partilerin radyo konuşmaları”, *Akşam*, 05.05.1950.
- “Son günlerin hadiseleri etrafında Celal Bayar Demokrat Parti görüşünü açıkladı”, *Zafer*, 20.04.1950.
- “Vatandaş”, *Zafer*, 07.03.1950.
- “Yargıtay başkanı (D.P.) yi niçin tercih ettiğini açıkladı”, *Cumhuriyet*, 15.04.1950.

“Yurtta seçim için söylenen nutuklar”, *Cumhuriyet*, 03.05.1950.

“Zonguldak D.P. Siyasi Toplantısı”, *Zafer*, 27.04.1950.